

148. löggjafarþing 2017–2018.
Þingskjal x — x. mál.
Stjórnartillaga.

Tillaga til þingsályktunar um stefnumótandi byggðaáætlun fyrir árin 2018 til 2024.

Frá samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra

Alþingi ályktar, sbr. lög nr. 69/2015, um byggðaáætlun og sóknaráætlanir, að fela ríkisstjórninni að vinna að framkvæmd eftirfarandi stefnu og aðgerðaáætlun í byggðamálum og að gert verði ráð fyrir framkvæmd hennar við gerð fjárlaga hvers árs.

Byggðamál

Samkvæmt 3. gr. laga um byggðaáætlun og sóknaráætlanir skal samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra leggja fyrir Alþingi tillögu til þingsályktunar um stefnumótandi byggðaáætlun til sjö ára í senn. Áætlunin skal lýsa stefnu ríkisins í byggðamálum hverju sinni og samhæfingu við aðra stefnumótun og áætlanagerð hins opinbera. Byggðaáætlun er ætlað að stuðla að jákvæðri þróun byggða og að efla samkeppnishæfni þeirra sem og landsins alls.

Byggðamál eru öll þau viðfangsefni sem hafa áhrif á lífsgæði og samkeppnishæfni landshluta, svo sem búsetu, atvinnu og nýsköpun. Þau snúa að eflingu samfélaga, félagsauðs, atvinnulífs, menntunar, menningar, velferðarmála, samgangna, fjarskipta og umhverfis- og auðlindamála. Samkvæmt þessari skilgreiningu eru byggðamál viðfangsefni allra ráðuneyta með einhverjum hætti. Samhæfa þarf því byggðasjónarmið sem mest við alla málaflokka hvort heldur er hjá ríki eða sveitarfélögum og mikilvægt er að áhrif á þróun byggða og búsetu á landinu öllu séu skoðuð og metin í allri stefnumörkun og áætlanagerð hins opinbera.

Framtíðarsýn og áskoranir

Framtíðarsýn stjórnvalda er að Ísland verði í fararbroddi með nútíma innviði, framsækna þjónustu, verðmætasköpun, jöfn lífsgæði og öflug sveitarfélög, sem geta annast staðbundin verkefni, veita íbúum hagkvæma og góða þjónustu og leiða nærsamfélagið til framtíðar. Nýjasta tækni tengir byggðir og Ísland við umheiminn í jafnvægi við umhverfið.

Landið allt verði í blómlegri byggð þar sem stuðlað er að bættum lífskjörum landsmanna með jöfnu aðgengi að grunnþjónustu og atvinnutækifærum óháð efnahag og búsetu. Grunnþjónusta verði veitt íbúum sem mest í nærsamfélagi. Á höfuðborgarsvæðinu verði miðstöð opinberrar stjórnsýslu og miðlægrar þjónustu sem allir landsmenn hafi gott aðgengi að. Nýta þarf tækifæri sem felast í tækninýjungum og upplýsingatækni 21. aldar.

Helstu áskoranir á sviði byggðamála eru að takast á við fækkun íbúa á einstökum svæðum, einhæft atvinnulíf, tæknibreytingar, þróun og aðlögun er varðar einstakar atvinnugreinar, að tryggja greiðar samgöngur og aðgengi að þjónustu og harðnandi alþjóðleg samkeppni um fólk og fyrirtæki, auk áhrifa loftlagsbreytinga. Þá er það sérstök áskoranir að auka yfirsýn á þróun og framvindu byggðamála í öðrum málaflokkum, samþætta byggðamál við aðra stefnumörkun og áætlanagerð og tryggja skilvirka framkvæmd byggðaáætlunar. Í byggðaáætlun skal leggja sérstaka áherslu á svæði sem standa höllum fæti í þessu samhengi.

Markmið og mælikvarðar

Markmið stjórnvalda eru að:

- A. jafna aðgengi að þjónustu,
- B. jafna tækifæri til atvinnu og
- C. stuðla að sjálfbærri þróun byggða um allt land.

Eftirfarandi **áherslur** eiga að leiða til beinna og skilgreindra **aðgerða** eða til **samþættingar** við aðgerðir í öðrum opinberum áætlunum til að framangreindum markmiðum verði náð.

A. Jafna aðgengi að þjónustu.

Að jafna aðgengi að þjónustu felur meðal annars í sér að grunnþjónusta er veitt sem mest í nærsamfélaginu og greiðu aðgengi að miðlægri þjónustu í einstökum landshlutum og landinu öllu.

Áherslur:

- Öll heimili og vinnustaðir eigi kost á tengingu við ljósleiðara eða háhraðaneti árið 2020.
- Stuðlað verði að því að verslun á dreifbýlum svæðum, fjarri stórum þjónustukjörnum, verði við haldið.
- Aðgengi landsmanna að grunnþjónustu verði jafnað og kostnaður þeirra við að sækja afþreyingu til höfuðborgarinnar verði lækkaður.
- Net almenningsgangna á landinu öllu verði skilgreint og reglur mótaðar um niðurgreiðslu fargjalda.
- Orkukostnaður heimila verði jafnaður og starf eflt við uppsetningu á varmadælum.
- Áfram verði unnið að þróun dreifnáms á framhaldsskólastigi.
- Tekið verði tillit til ólíkrar stöðu einstakra aðila sem koma að framhaldsfræðslu á landsbyggðinni m.a. hvað varðar grunngerð stöðvanna og nauðsyn dreifðrar þjónustu.
- Grunngerð fræðsluneta og símenntunarstöðva verði eflað með það að markmiði að bæta tæknilegan útbúnað stöðvanna, aðstöðu til fjarnáms, aðgengi að námsráðgjöf og aukinni getu stöðvanna til að mæta þörfum nemenda fyrir þjónustu.
- Börn og ungmenni fái aðgang að menningu og listum óháð búsetu og efnahag, svo sem með auknu framboði á vönduðum og fjölbreyttum listviðburðum.
- Sveitarfélög og landshlutasamtök þeirra verði hvött til að skoða möguleikana á því að styrkja rekstur safna, setra og sýninga með sameiningu eða samrekstri.
- Heilbrigðis- og velferðaráætlanir fái þinglega meðferð sem opinberar áætlanir. Grunnþjónusta heilbrigðis- og velferðarþjónustu verði skilgreind sem og hvernig réttur landsmanna til hennar verði tryggður óháð búsetu. Heilbrigðisáætlanir lýsi glögglega fyrirhuguðum starfsháttum og samstarfi heilbrigðisstofnana.
- Mótun verði stefna um opinbera þjónustu með það að markmiði að íbúar landsins, óháð búsetu, njóti sama aðgengis að grunnþjónustu.

Mælikvarðar sem stuðst er við til að meta framgang þessa markmiðs:

- Hlutfall heimila/fyrirtækja í dreifbýli með aðgang að ljósleiðaratengingu.
- Hlutfall þeirra sem hafa innan við 30 mínútna ferðatíma að heilsugæslustöð, grunnskóla og dagvöruverslun.

B. Jafna tækifæri til atvinnu.

Að jafna tækifæri til atvinnu felur meðal annars í sér að bæta innviði, svo sem fjarskipti, samgöngur og öryggi í raforkumálum sem grundvöll fyrir fjölbreytt atvinnutækifæri.

Áherslur:

- Fjármunir verði tryggðir til framkvæmda á tillögum í samgönguáætlun, einkum um innanhéraðsvegi, tvíbreiðar brýr og öruggar samgöngur á grundvelli vinnu- og þjónustusóknarsvæða og stækkun slíkra svæða.
- Flutnings- og dreifikerfi raforku mæti þörfum atvinnulífs og almennings alls staðar á landinu hvað varðar flutningsgetu og öryggi við afhendingu og kostir smávirkjana verði kannaðir.
- Stuðlað verði að notkun á vistvænni orku fyrir bíla.
- Tryggðir verði fjármunir til uppbyggingar og viðhalds ferðamannastaða með gjalddöku og breyttri skiptingu á skatttekjum þannig að hlutur sveitarfélaga verði meiri.
- Tryggður verði byggðalegur árangur af úthlutun byggðakvóta.
- Bændum verði auðvelduð með lánum á viðráðanlegum kjörum kynslóðaskipti í landbúnaði og að bregðast við kröfum um bættan aðbúnað bústofns.
- Veitt verði betra aðgengi að fjármagni til nýsköpunar.
- Aðstaða á millilandaflugvöllum verði jöfnuð.
- Opinberum aðilum verði falið að skilgreina störf og auglýsa þau án staðsetningar.

- Þegar stofnað er til nýrrar starfsemi á vegum ríkisins verði skoðaðir kostir þess að staðsetja hana utan höfuðborgarsvæðisins.

Mælikvarðar sem stuðst er við til að meta framgang þessa markmiðs:

- Atvinnuþátttaka, fjöldi starfa og meðalatvinnutekjur á vinnusóknarsvæðum (samsettur mælikvarði).
- Hlutfall þriggja fasa dreifikerfis rafmagns .

C. Stuðla að sjálfbærri þróun byggða um land allt.

Sjálfbær þróun byggist á samspili efnahags-, félags- og umhverfislegra þátta. Að stuðla að sjálfbærri þróun byggða felur meðal annars í sér að til séu öflug sveitarfélög með þjónustukjarna, gott aðgengi að menntun, fjölbreyttu atvinnulífi, öflugri starfsemi í menningarmálum og loks afþreyingu.

Áherslur:

- Mótun verði höfuðborgarstefna sem skilgreini hlutverk Reykjavíkur fyrir byggðaþróun í landinu og stöðu hennar á landsvísu og gagnvart erlendum borgum.
- Verkefninu „Brothættar byggðir“ verði haldið áfram.
- Lagt verði fram frumvarp til breytingar á lögum um almennar íbúðir sem geri ríki og sveitarfélög mögulegt að veita einstaklingum stofnstyrki til að byggja íbúðarhúsnæði á svæðum þar sem misgengi byggingarkostnaðar og söluverðs er mikið.
- Skoðaðir verða kostir þess að nýta námslánakerfið og önnur kerfi sem hvata fyrir fólk til að setjast að í dreifðum byggðum.
- Þjónusta við innflytjendur verði aukin og skilyrði þeirra til aðlögunar bætt vegna mikillar fyrirsjáanlegrar fjölgunar þeirra á næstu árum.
- Stutt verði við nýsköpun og tækniþróun í velferðarþjónustu um land allt.
- Starfsemi fjölmiðla utan höfuðborgarsvæðisins verði efl.
- Háskólar leggi áherslu á fjölbreytt framboð námsleiða í fjarnámi. Háskólar efli enn frekar samstarf sitt um samræmdar prófgráður með að markmiði að nemendum gefist fleiri tækifæri til að setja saman nám sitt að eigin vali.
- Nánari úrvinnsla úr samanburðarhæfum rannsóknum á högum, líðan og aðstæðum barna og ungmenna verði unnin fyrir alla landshluta.
- Tryggt verði að félög sem hafa um lengstan veg að fara hafi mest vægi við úthlutun ferðastyrkja vegna íþróttar.
- Efla þátttöku í íþróttum þannig að allir hafi jafna möguleika til að taka þátt í viðurkenndum mótum.
- Aðferðafræði vegna sóknaráætlana verði þróuð áfram og byggja á virku samráði og samvinnu sveitarfélaga á hverju svæði áætlananna og samvinnu þeirra og ríkisins í gegnum stýrihóp Stjórnarráðsins um byggðamál og landshlutasamtök sveitarfélaga.
- Sveitarfélög á hverju svæði sóknaráætlana verði hvött til samstarfs um gerð svæðisskipulags til að marka sameiginlega stefnu um málefni sem varða sameiginlega hagsmuni innan landshlutans.
- Stefnt verð að því að í stefnumörkun fyrir eða innan landshluta sé fjallað um loftslagsbreytingar, möguleg áhrif þeirra, aðlögun og mótvægisáðgerðir, t.d. í svæðisskipulagi, þar sem meðal annars verður horft til möguleika á að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda tengda atvinnugreinum í héraði, breyttrar landnotkunar s.s. með endurheimt votlendis eða annarra vistkerfa og bindingu í jarðvegi og gróðri eða með aðgerðum til vitundarvakningar meðal íbúa og gesta.
- Unnar verði upplýsingar um þróun borgsvæða á landinu, samanburðarhæfar við upplýsingar um erlend borgarsvæði, til grundvallar fyrir stefnumótun fyrir höfuðborgarsvæðið og aðra landshluta.
- Fræðilegar rannsóknir á sviði byggðamála verði eflar til grundvallar allri stefnumótun.
- Þátttaka í alþjóðlegu samstarfi á sviði byggðamála sé virk, svo sem á vettvangi NORA, Nordregio. Norðurslóðaáætlun ESB og ESPON.

Mælikvarðar sem stuðst er við til að meta framgang markmiðsins eru:

- Framfærsluhlutfall.
- Lýðfræðilegir veikleikar.

Sambætting við aðrar stefnur og áætlanir

Byggðamál snerta flesta opinbera málaflökka, ráðuneyti og áætlanir þeirra og því er mikilvægt að tryggja að þau verði sambætt annarri opinberri stefnumótun og áætlanagerð. Tryggja þarf gott og náð samráð ráðuneyta og sveitarfélaga í því sambandi. Samráð við kjörna fulltrúa, fulltrúa atvinnulífsins, félagasamtök og íbúa er einnig mikilvægur liður í stefnumörkun stjórnvalda.

Skilvirkt skipulag og samráð á sviði byggðamála tryggir samhæfingu við aðra stefnumótun og áætlanagerð hins opinbera. Meðal aðgerða sem horft verður til í því sambandi eru eftirfarandi:

- Regluleg umræða fari fram á vettvangi ríkisstjórnar um stöðu og framkvæmd byggðaaætlunar og tækifæri til sambættingar.
- Stýrihópur Stjórnarráðsins um byggðamál verði eflur.
- Tryggð verði fagleg aðkoma Byggðastofnunar að framkvæmd og eftirfylgni byggðaaætlunar.
- Þjónustukort sýni aðgengi landsmanna að opinberri þjónustu og útbúið verði mælaborð sem varpar ljósi á stöðu og framvindu byggðamála.
- Samráð við Samband íslenskra sveitarfélaga og landshlutasamtök sveitarfélaga sé virkt.
- Tryggð verði regluleg skýrslugjöf til Alþingis.
- Fram fari kerfisbundin miðlun upplýsinga, rannsóknir, fræðsla og alþjóðlegur samanburður.

Við framkvæmd laga nr. 123/2015, um opinber fjármál, verði fjallað sérstaklega um byggðasjónarmið í tengslum við mótun og framlagningu fjármálaáætlunar og fjárlaga hvers árs. Jafnframt veitir Byggðastofnun fjárlaganefnd Alþingis umsögn um áhrif fjárlagafrumvarps á byggðaþróun í landinu meðan það er til umfjöllunar á Alþingi í samræmi við 4. mgr. 14. gr. laganna.

Framkvæmd, mat á framvindu og eftirlit

Ábyrgð á framkvæmd og eftirfylgni byggðaaætlunar er á hendi samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytis, sem sinni því hlutverki í nánú samstarfi við önnur ráðuneyti, stýrihópi Stjórnarráðsins um byggðamál, Byggðastofnun og fleiri aðila eftir því sem við á.

Gætt verði meðal annars að gagnaöflun og greiningu, skilgreiningu lykilviðfangsefna, kortlagningu leiða, samráðsferli, framkvæmd, endurmati og eftirliti. Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið birti jafnframt stöðu markmiða og aðgerða ár hvert í ársskýrslu ráðherra til Alþingis, sbr. lög um opinber fjármál. Þá vakti stýrihópur Stjórnarráðsins um byggðamál framvindu aðgerða byggðaaætlunar með reglubundnum hætti. Þverfaglegt samstarf og samhæfing áætlana á málefnasviðum ríkisins verða stöðugt viðfangsefni og leiði af sér skilvirka áætlanagerð.

Aðgerðaáætlun

Í meðfylgjandi aðgerðaáætlun eru þau verkefni sem vinna á að til að ná markmiðum byggðaaætlunar. Aðgerðirnar eru afrakstur af því mikla samráði sem fram fór við mótun byggðaaætlunar.

Einstök ráðuneyti tryggja fjármögnun aðgerða eftir því sem við á. Fjárheimildir byggðaaætlunar verða nýttar til fjármögnunar aðgerða, ýmist með samfjármögnun með ábyrgðar- og framkvæmdaraðilum eða að öllu leyti, allt eftir því sem fjárheimildir leyfa.

Ábyrgð á hverri aðgerð er skipt á milli ráðuneyta í samræmi við verkaskiptingu í Stjórnarráðinu en hvert ráðuneyti um sig ákveður framkvæmdaraðila og vinnur verkefnisáætlanir sem lýsir nánar framkvæmd, fjármögnun og tímamma aðgerðar.

A. Jafna aðgengi að þjónustu

A.1 Ísland ljóstengt

Lýsing: Markmið með verkefninu er að öll lögheimili og fyrirtæki með heilsársbúsetu eða starfsemi í dreifbýli eigi kost á ljósleiðaratengingu. Veittir verða byggðastyrkir til tiltekinna strjálbýlla sveitarfélaga og þeim gert hægara um vik við lagningu ljósleiðarakerfa. Byggðarlög sem búa við veikan fjárhag, dreifða byggð, neikvæða byggðaþróun og lágt hlutfall háhraðanettenginga njóti forgangs. Við lok verkefnis árið 2020 eiga 99,9% lögheimila/fyrirtækja með heilsársbúsetu/starfsemi í dreifbýli eigi kost á minnst 100 Mb/s þráðbundinni nettengingu.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið.

Framkvæmdaraðili: Sveitarfélögin.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjarskiptasjóður.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.2 Þjónustukort

Lýsing: Markmið með verkefninu er að fá trausta sýn á aðgengi landsmanna að þjónustu. Í þeim tilgangi verður unnið þjónustukort sem sýnir með myndrænum hætti aðgengi landsmanna að þjónustu hins opinbera og einkaaðila. Við lok verkefnis, í árslok 2018, liggur fyrir gagnagrunnur og myndræn framsetning sem hægt er að nýta til frekari stefnumörkunar og mótun aðgerðaráætlunar í byggðamálum

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Ráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga og sveitarfélög.

Tímabil: 2018.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.3 Efling rannsókna og vísindastarfsemi

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auka rannsóknavirkni, vísindastarfsemi og nýsköpun á landsbyggðinni. Þekkingar- og rannsóknasetur starfa víða um land og vinna þau að rannsóknum sem gjarna byggja á svæðisbundinni sérstöðu samfélags, atvinnulífs og/eða náttúru. Starfsemi þekkingar- og rannsóknasetra er margbrotin að samsetningu og einkennast af smáum en fjölbreytilegum einingum. Mikilvægt er að efla grunngerð og afl þessara svæðisbundnu rannsóknakjarna og stuðla að faglegum tengslum þeirra á milli og við háskóla, rannsóknarstofnanir og fyrirtæki. Með enn frekara samstarfi má nýta mannauð og aðstöðu enn betur og stórauka aðgengi nemenda og fræðimanna að auðlindum menningar og náttúru landsins. Öflug starfsemi rannsókna- og þekkingarsetra stuðlar jafnframt að auknum starfstækifærum á landsbyggðinni og stuðlar að fjölbreyttari samfélögum. Árangur af verkefninu verður mældur með fjölda samstarfssamninga, fjölda nemenda í masters- og doktorsnámi sem nýta sér starfsaðstöðu og umhverfi setranna og þátttaka í rannsóknaverkefnum.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Mennta- og menningarmálaráðuneyti,

Dæmi um samstarfsaðila: Háskólar, rannsóknarstofnanir, þekkingar- og rannsóknasetur.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

A.4 Þverfagleg landshlutateymi

Lýsing: Markmið með verkefninu er að styrkja og auka heildstæða þjónustu á sviði félags-, heilbrigðis- og menntamála. Um tilraunaverkefni er að ræða og miðar það að því að koma á fót þverfaglegum landshlutateymum sem sinna samhæfingu, ráðgjöf, gæðamálum og fleiru á sviði félags-, heilbrigðis- og menntamála. Um gæti verið að ræða miðstöðvar sem verða hluti af heildstæðri þjónustukeðju sveitarfélaga og ríkis á umræddum sviðum. Þar gæti t.d. byggst upp kunnátta til að veita starfsfólki sveitarfélaga og foreldrum sérhæfða stað- og fjarbundna ráðgjöf, sem miði m.a. að því að fyrr megi beita snemmtæku og fyrirbyggjandi inngripi. Þá verði hægt að vinna að verkefnum sem miða að því að styðja notendur í dreifðum byggðum til sjálfshjálpar þar sem ekki er auðveldur aðgangur að sérfræðingum. Þetta væri hægt að gera með þróun nýrra tæknilausna sem gerir þeim mögulegt að eiga samskipti við starfsmenn félagsþjónustu á sviði barnaverndar, þjónustu við fatlað fólk og aldraða auk innflytjenda. Stefnt er að því að komið verði á fót a.m.k. tveimur landshlutateymum á þessum forsendum.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti, velferðarráðuneyti og mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Ýmsir.

Dæmi um samstarfsaðila: Stofnanir á sviði félags-, heilbrigðis- og menntamála, sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga, Samband íslenskra sveitarfélaga.

Tímabil: 2019-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.5 Fjarheilbrigðisþjónusta

Lýsing: Markmið með verkefninu er að bæta heilbrigðisþjónustu með nýta nýjustu tækni og fjarskipti við framkvæmd þjónustu. Með innleiðingu fjarheilbrigðisþjónustu er leitast við að tryggja auknið aðgengi að sérfræðiþjónustu, svo sem lækna, hjúkrunarfræðinga, sálfræðinga, talmeinafræðinga og sérfræðinga í

líknandi meðferð. Fjarheilbrigðisþjónusta hefur verið innleidd víða um heim með góðum árangri. Efla þarf þetta þjónustuform hér á landi og gera má ráð fyrir því að ávinningur af fjarheilbrigðisþjónustu geti orðið talsverður og að unnt verði að mæta betur margvíslegum þörfum og auka aðgengi landsmanna að öruggri heilbrigðisþjónustu. Árangur af verkefninu má til dæmis mæla með fjölda þeirra sem nýta sér sérfræðiþjónustu í gegnum netið.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Þróunarmiðstöð heilsugæslunnar.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisstofnanir um land allt, landshlutasamtök sveitarfélaga, sveitarfélög.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.6 Héraðslækningar

Lýsing: Markmið með verkefninu er að fjölga heilsugæslulæknum á landsbyggðinni með því að koma á tveggja ára námi sem undirbýr heilsugæslulækna undir starf í dreifbýli. Unnið verði að frekari kortlagningu, greiningu og þróun fyrir nám sem býr heilsugæslulækna undir starf í dreifbýli. Ráðinn verður kennslustjóri og skipuð kennslunefnd. Stefnt er að því að boðið verði upp á námið eigi síðar en 2020.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Þróunarstofa heilsugæslunnar.

Dæmi um samstarfsaðila: Mennta- og menningarmálaráðuneyti, heilbrigðisstofnanir utan höfuðborgarsvæðisins, vinnuhópur Félags íslenskra heimilislækna um gerð marklýsingar, Mats- og hæfisnefnd um starfsnám til að öðlast almennt lækningaleyfi og um sérnám í lækisfræði, Háskólinn á Akureyri.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.7 Fæðingaþjónusta og mæðravernd

Lýsing: Markmið með verkefninu er að tryggja aðgengi að þjónustu vegna meðgöngu og fæðinga. Aðgengi að almennri heilbrigðisþjónustu vegna meðgöngu og fæðinga verði skilgreint fyrir hvern landshluta auk þess sem öryggisþjónusta verði tryggð. Settar verði reglur um styrki til greiðslu ferðakostnaðar til foreldra sem bíða fæðingar barns fjarri heimabyggð.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Landspítali.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisstofnanir á landsbyggðinni.

Tímabil: 2018-2019.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá velferðarráðuneyti.

A.8 Jöfnun flutningskostnaðar vegna verslunar

Lýsing: Markmið með verkefninu er að skjóta styrkari stoðum undir verslun í dreifbýli og minna þéttbýli. Skipaður verði starfshópur til þess að gera tillögu að endurgreiðslu á kostnaði verslana við flutning aðfanga. Tillögurnar miði að því að verslanir sem eru á svæði í a.m.k. 150 km akstursfjarlægð frá höfuðborgarsvæðinu, 75 km akstursfjarlægð frá Akureyri og 40 km akstursfjarlægð frá byggðakjörnum með yfir 1.000 íbúa, auk eyjanna Grímseyjar og Hríseyjar, eigi kost á endurgreiðslu á hluta flutningskostnaðar endursöluvara. Starfshópurinn skili tillögum eigi síðar en 1. desember 2018.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, atvinnuráðgjöf landshluta.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Kostnaðarmat fer fram samhliða vinnu starfshóps.

A.9 Verslun í strjálbýli

Lýsing: Markmið með verkefninu er að styðja verslun í strjálbýli. Verður það gert með því að bjóða verslunarrekendum á tilteknum stöðum í strjálbýli upp á sérhæfða ráðgjöf til að bæta rekstur verslana sinna og skjóta frekari stoðum undir þær, m.a. með að auka þjónustuframboð, breyta uppsetningu í verslunum og laga aðkomu. Leitað verður fyrirmyndar í svokallað Merkur-verkefni í Noregi. Þar er víða boðið upp á aðra þjónustu s.s. póstafréttir, kaffihorn, sölu lottómiða, þjónustu við ferðafólk, bókasafn, upplýsingamiðstöð o.s.frv.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Bygðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, atvinnuráðgjöf landshluta.

Tímabil: 2019-2021.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.10 Almenningsamgöngur um land allt

Lýsing: Markmið með verkefninu er að styðja við áframhaldandi þróun almenningsamgangna um land allt. Rekstrarfyrirkomulagi almenningsamgangna var breytt fyrir nokkrum árum með það að markmiði að efla og styrkja samgöngur með áætlunarbílum um landið allt. Vegagerðin hefur með samningum við landshlutasamtök sveitarfélaga falið þeim umsjón með verkefninu á sínum svæðum og sjá þau um að skipuleggja og bjóða út leiðir. Verkefnið miðar að því að styðja við þróun á þessu mikilvæga samgönguverkefni, meðal annars með því að styðja við leiðir sem hafa mikilvægu hlutverki að gegna út frá byggðalegum sjónarmiðum. Árangur af verkefninu má meðal annars mæla með fjölda þeirra sem nota almenningsamgöngur.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Landshlutasamtök sveitarfélaga, Vegagerðin.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, ferðaþjónustufyrirtæki.

Tímabil: 2019-2021.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.11 Flug sem almenningsamgöngur

Lýsing: Markmið með verkefninu er að innanlandsflug verði raunhæfur kostur fyrir íbúa landsbyggðarinnar. Innanlandsflug verði skilgreint sem hluti almenningsamgangnakerfisins. Starfshópur mótar reglur sem gera innanlandsflug að raunhæfum valkosti fyrir íbúa með lögheimili á tilteknum svæðum. Styrkurinn verður veittur einstaklingum en ekki fyrirtækjum eða stofnunum. Meðal annars mætti hafa hina svokölluðu „skosku leið“ til hliðsjónar. Stefnt er að því að vinnu starfshóps verði lokið fyrir árslok 2018 og niðurgreiðslur hefjist árið 2019.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Vegagerðin, landshlutasamtök sveitarfélaga, stéttarfélög, flugrekendur.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.12 Akstursþjónusta í dreifbýli

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auka aðgengi að skipulagðri akstursþjónustu í dreifbýli. Unnið verði að gerð tillagna um stuðning við skipulagða akstursþjónustu í dreifbýli, sem einkum mæti þörfum fatlaðs fólks og annarra sem búa við aðstöðumun gagnvart almenningsamgöngum. Horft verði til núverandi fyrirkomulags á miðlægum stuðningi við skólaakstur úr dreifbýli.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Jöfnunarsjóður sveitarfélaga.

Dæmi um samstarfsaðila: Velferðarráðuneyti, sveitarfélög.

Tímabil: 2018-2020 (eða 2019-2021).

Fjármögnun: Fjármagn kemur úr Jöfnunarsjóði sveitarfélaga.

A.13 Nærþjónusta við innflytjendur

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auðvelda aðgengi innflytjenda að opinberri þjónustu. Undirbúa þarf fræðslu og þjálfun sem eflir starfsfólk ríkis og sveitarfélaga til að veita sérfræðiaðstoð og stuðning í málefnum innflytjenda. Hugað skal sérstaklega að nýjum innflytjendum er varðar upplýsingafjöf um þjónustu og íslenskukennslu í heimabyggð. Fjölmenningarsetur fái það hlutverk á grundvelli fjárframlags að veita sérfræðiaðstoð og stuðning til sveitarfélaga. Gerð verði tilraun með þekkingabókhald hjá sveitarfélögum með fleiri en 1000 íbúa þar sem menntun og færni hvers og eins er kortlögð og greind m.t.t. til framtíðarstarfa í sveitarfélaginu. Byrjað verði með tilraunaverkefni hjá fimm sveitarfélögum.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Fjölmenningarsetrið og símenntunarstöðvar.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, Vinnumálastofnun.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

A.14 Jöfnun orkukostnaðar

Lýsing: Markmið með verkefninu er að stuðla að aukinni jöfnun orkukostnaðar í dreifbýli og þéttbýli, bæði hvað varðar dreifingu á raforku og húshitunarkostnað. Talsverður munur er á orkukostnaði, bæði milli þéttbýlis og dreifbýlis og milli svæða með og án hitaveitu. Dreifikostnaður raforku er meiri í þéttbýli og gjaldskrár þar því hærri. Húshitunarkostnaður er mun hærri á þeim stöðum sem ekki búa við möguleika á hitaveitu með jarðvarma (s.k. köld svæði). Sérlæg eru nr. 98/2004, um jöfnun kostnaðar við dreifingu raforku, og lög nr. 78/2002, um niðurgreiðslur húshitunarkostnaðar. Fjármögnun niðurgreiðsla er ákveðin á fjárlögum hverju sinni. Fjármögnun jöfnunar á dreifikostnaði er í gegnum jöfnunargjald sem lagt er á raforkunotendur í þéttbýli.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Orkustofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Byggðastofnun.

Tímabil: Viðvarandi.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármagn kemur frá atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti (sbr. hér að ofan).

A.15 Uppbygging innviða fyrir endurnýjanlega orku á landi og í höfnum

Lýsing: Markmið með verkefninu er að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda og auka hlutfall vistvænna orkugjafa. Haldið verði áfram uppbyggingu innviða fyrir vistvænar bifreiðar, t.d. hleðslustöðvar og innviðir fyrir rafvæðingu hafna styrktir, þ.m.t. aðgengi að raforkutengingum í höfnum. Árangur verkefnisins er mældur í fjölda innviða og aukinni notkun vistvænna orkugjafa. Í drögum að fjármálaáætlun fyrir 2019-2023 er lagt til að 67 m.kr. verði veitt árlega í þrjú ár (2019-2021) í styrki fyrir innviðauppbyggingu fyrir vistvænar bifreiðar og 20 m.kr. á ári fyrir árin 2019-2023 verði eyrnamerkta í uppbyggingu tengt rafvæðingu hafna. Ákvörðun um slíka fjármögnun liggur ekki fyrir og er háð samþykki Alþingis á fjármálaáætlun 2019-2023

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Orkusjóður.

Dæmi um samstarfsaðila: Orkustofnun, Orkusetur, Íslensk nýorka, Græna orkan, Hafnarsamband Íslands, Hafid.

Tímabil: 2019-2021 (fyrra tímabil var 2016-2018).

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármagn kemur frá atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti (sbr. hér að ofan).

A.16 Hagnýting upplýsingatækni til háskólanáms

Lýsing: Markmið með verkefninu er að bæta aðgengi að námi á háskólastigi. Hagnýting háskóla á tækifærum upplýsinga- og fjarskiptatækni til fjarkennslu hefur skapað einstaklingum tækifæri til að leggja stund á háskólanám, óháð búsetu. Fræðsluaðilar í landhlutunum veita nemendum margvíslega þjónustu m.a. les- og vinnuáðstöðu, aðgengi að fjarfundabúnaði, námsráðgjöf og fjarprófahaldi. Mikilvægt er að aukin áhersla verði lögð á fjölbreytt námframboð háskóla í fjarnámi m.a. með auknu samstarfi háskóla um sameiginlegar prófgráður. Efla þarf grunngerð fræðsluaðila með að markmiði að bæta tæknilegan útbúnað þeirra, aðstöðu fyrir nemendur, námsráðgjöf og fleira. Árangur af verkefninu verður meðal annars mældur af fjölda háskólanema í fjarkennslu, námsframboð háskóla í fjarnámi og hækkuðu menntunarstigi.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Háskólar og fræðsluaðilar.

Dæmi um samstarfsaðila: Þekkingarsetur, háskólafélög, þekkingarnet, símenntunarstöðvar, fræðslunet, framhaldsskólar, landshlutasamtök sveitarfélaga.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

A.17 Svæðisbundin flutningsjöfnun

Lýsing: Markmið með verkefninu er að endurskoða lög nr. 160/2011 um svæðisbundna flutningsjöfnun. Tilteknir þættir hafa orðið til þess að styrkir til framleiðslufyrirtækja hafa verið lægri en gert var ráð fyrir í upphaf. Skoðaðir verða möguleika til breytinga, s.s. svigrúm til hækkunar á hlutfalli styrks, stytting á lágmarksvegalengd og það að bæta við öðrum atvinnugreinum. Stefnt er að því að breyting á lögum verði samþykkt á Alþingi fyrir árslok 2018.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
Dæmi um samstarfsaðila: Byggðastofnun.
Tímabil: 2018.
Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Óveruleg.

B. Jafna tækifæri til atvinnu

B.1 Hraða þrífösun rafmagns

Lýsing: Markmið með verkefninu er að dreifikerfi rafmagns mæti þörfum heimila og fyrirtækja, með sérstakri áherslu á dreifingu raforku og afhendingaröryggi raforku í dreifbýli. Tillögur eru í mótun hjá nefnd sem skoðar nokkrar leiðir til að hraða styrkingu dreifikerfisins með þrífösun. Ein leið er að veita styrki úr Orkusjóði til að greiða hluta af flýtigjaldi sem RARIK tekur fyrir að færa framkvæmdir framár í röðina. Jafnframt er til skoðunar að veita beinum styrkjum til sveitarfélaga og skoða samlegðaáhrif með lagningu ljósleiðarakerfa.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Orkusjóður.

Dæmi um samstarfsaðila: Orkustofnun, RARIK, Orkubú Vestfjarða, landshlutasamtök sveitarfélaga.

Tímabil: 2019-2023.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.2 Flutningskerfi raforku og bætt orkuöryggi

Lýsing: Markmið með verkefninu er að bæta orkuöryggi og efla flutningskerfi raforku. Áfram verði unnið að því að liðka fyrir nauðsynlegri uppbyggingu og viðhaldi á flutnings- og dreifikerfi raforku, tengja betur lykilsvæði og tryggja afhendingaröryggi um land allt til að mæta þörfum almennings og atvinnulífs. Að auki er að starfi sérstakur starfshópur um orkuöryggi.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Orkustofnun.

Tímabil: 2019-2023.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.3 Stuðningur við byggingu smávirkjana

Lýsing: Markmið með verkefninu er að kanna og styðja við möguleika á aukinni raforkuframleiðslu á landsbyggðinni með smávirkjunum og efla þar með orkuöryggi á landsvísu. Orkustofnun og sveitarfélög kanni möguleika á staðbundnum lausnum í orkumálum með því að kortleggja mögulega smærri virkjunarkosti á landsbyggðinni (allt að 10MW). Aðgerð felur m.a. í sér uppfærslu á gagnagrunni Orkustofnunar um smærri vatnsaflsvirkjanir og samvinnu við Veðurstofuna um rennslislíkan. Hún felur einnig í sér forhönnun virkjunarkosta og fræðsluáttak. Verkefnið er ekki bundið við vatnsaflsvirkjanir.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Orkustofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Landshlutasamtök sveitarfélaga.

Tímabil: 2018-2022.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti (15 m.kr. á ári skv. fjármálaáætlun 2018-2022).

B.4 Hagstæð lán fyrir landbúnað

Lýsing: Markmið með verkefninu er að stuðla að nýliðun, nýsköpun og nýfjárfestingum í landbúnaði um land allt. Tryggt verði aðgengi að hagstæðum langtímalánum sem stuðla að nýliðun og nýfjárfestingum í landbúnaði. Árangur af verkefninu er meðal annars mældur í fjölda lána og upphæð lánveitinga.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Bændasamtök Íslands.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá Byggðastofnun.

B.5 Nýsköpun í matvælaíðnaði

Lýsing: Markmið með verkefninu er að efla nýsköpun og auka sóknarfæri í matvælaframleiðslu. Starfsemi rannsóknar- og þróunarsjóða á sviði matvælaframleiðslu verði tekin til endurskoðunar og kannaðir möguleikar á sameiningum þeirra. Komið verður á fót öflugum matvælasjóði á árinu 2019 sem styður við nýsköpun og þróun í matvælaframleiðslu.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Framleiðnisjóður landbúnaðarins, AVS, Bændasamtök Íslands, SFS.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur úr atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

B.6 Frádráttur vegna aksturs til og frá vinnu

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auðvelda fólki utan höfuðborgarsvæðisins að sækja vinnu frá heimili. Þeir íbúar landsins sem búa á styrkjarsvæði ESA kortsins og sækja vinnu um langan veg fái hluta kostnaðar við ferðir til og frá vinnu endurgreiddan í gegnum skattkerfið eftir reglum sem samdar verða af starfshópi sem falið verður það verkefni. Árangur af verkefninu er meðal annars mældur með fjölda þeirra sem njóta endurgreiðslu eftir svæðum.

Ábyrgð: Fjármála- og efnahagsráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Ríkisskattstjóri.

Dæmi um samstarfsaðila: Byggðastofnun.

Tímabil: 2019-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.7 Störf án staðsetningar

Lýsing: Markmið með verkefninu er að 10% allra auglýstra starfa í ráðuneytum og stofnunum þeirra verði án staðsetningar árið 2024, þannig að búseta hafi ekki áhrif við val á starfsfólki í ráðuneytum. Ráðuneyti og stofnanir skilgreina störf sem geta verið án sérstakar staðsetningar þannig að búseta hafi ekki áhrif við val á starfsfólki. Þegar slíkt starf er auglýst skal vakin athygli á að um starf án staðsetningar sé að ræða. Verði starfsmaður ráðinn sem býr utan daglegrar vinnusóknar frá viðkomandi ráðuneyti/stofnun þá leitast vinnuveitandi við að finna viðunandi starfsaðstöðu nærri heimili. Fyrir árslok 2019 skal hvert ráðuneyti hafa skilgreint hvaða störf hægt er að vinna utan ráðuneytis. Fyrir árslok 2021 skulu 5% auglýstra starfa vera án staðsetningar og í árslok 2024 skulu 10% auglýstra starfa vera án staðsetningar. Árangur af verkefninu verður mældur í fjölda starfa í einstökum ráðuneytum og stofnunum sem eru unnin utan veggja þeirra borið saman við 1. janúar 2018.

Ábyrgð: Fjármála- og efnahagsráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Ráðuneyti og stofnanir.

Dæmi um samstarfsaðila: Byggðastofnun, sveitarfélög og stofnanir á landsbyggðinni.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Óverulegur kostnaður.

B.8 Fjarvinnslustöðvar

Lýsing: Markmið með verkefninu er að koma opinberum gögnum á stafrænt form og fjölga atvinnutækifærum á landsbyggðinni. Komið verði á laggirnar starfsstöðvum á skilgreindum stöðum sem fái það verkefni að koma opinberum gögnum stjórnvalda á stafrænt form. Ríkið mun styðja við þær stofnanir sem fara í slík átaksverkefni, t.d. með því að endurgreiða allt að 75% af kostnaði við hvert stöðugildi. Meðal stofnanir sem gætu nýtt sér þetta úrræði eru Þjóðskjalasafn Íslands, Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn og sýslumenn. Árangur af verkefninu er mældur með fjölda fjarvinnslustöðva, fjöldi stofnana sem nýta þjónustuna, fjöldi stöðugilda.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Mennta- og menningarmálaráðuneyti, dómsmálaráðuneyti, önnur ráðuneyti, stofnanir, sveitarfélög.

Tímabil: 2019-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.9 Fjölbreytt atvinnutækifæri um allt land

Lýsing: Markmið með verkefninu er að stuðla að fjölbreyttum störfum og atvinnulífi sem víðast um landið. Skoðað verði þegar ný starfsemi hefst á vegum ríkisins að starfseminni verði valinn staður utan höfuðborgarsvæðisins. Árangur af verkefninu verður mældur í fjölda starfa og starfsstöðva sem sett verða á laggirnar utan höfuðborgarsvæðisins frá 1. janúar 2018.

Ábyrgð: Forsætisráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Forsætisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Byggðastofnun.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Óverulegur kostnaður.

B.10 Jöfnun á aðstöðumun á millilandaflugvöllum

Lýsing: Markmið með verkefninu er að jafna aðstöðumun til þjónustu á millilandaflugvöllum landsins. Skipaður verði starfshópur til þess að vinna tillögu um verðjöfnun á flugvélaeldsneyti á millilandaflugvöllum landsins. Stefnt að því að hópurinn skili tillögum fyrir árslok 2018.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Olúfélögin, Isavia, Flugþróunarsjóður Íslands.

Tímabil: 2018

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Óverulegur kostnaður.

B.11 Fleiri flughlið inn í landið

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auka dreifingu ferðamanna um landið. Flugþróunarsjóður hefur verið rekinn frá árinu 2016. Markmiðið með starfrækslu sjóðsins er að styðja við uppbyggingu nýrra flugleiða til Íslands þannig að koma megi á reglulegu millilandaflugi um alþjóðaflugvellina Akureyri og Egilsstaði. Með því er stuðlað að dreifingu ferðamanna um landið, bættri nýtingu innviða ríkisins, bættum búsetuskilyrðum og lífsgæðum heimamanna og bættum rekstrarskilyrðum atvinnureksturs á Norður- og Austurlandi. Sjóðurinn starfar í tveimur deildum, leiðarþróunardeild og markaðsþróunardeild. Árangur af starfsemi sjóðsins er mældur í fjölgun ferðamanna sem koma með flug / fjöldi lendinga.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Flugþróunarsjóður.

Dæmi um samstarfsaðila: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti, Isavia, landshlutasamtök sveitarfélaga, markaðsstofur.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur úr Flugþróunarsjóði.

B.12 Ratsjain

Lýsing: Markmið með verkefninu er að efla ferðaþjónustufyrirtæki á landsbyggðinni. Ratsjain er verkefni fyrir stjórnendur starfandi ferðaþjónustufyrirtækja sem vilja efla þekkingu sína og hæfni. Ratsjain nýtir þekkingu sérfræðinga og viðurkenndar aðferðir til greininga. Verkefnið er einnig byggt upp með áherslu á jafningjarýni og jafningjafræðslu. Markmið verkefnisins er að efla starfandi fyrirtæki með þjálfun og kennslu sem stuðlar að heilbrigðari rekstri, betri framlegð með bættri tæknigetu og aukinni hæfni í notkun stafræna miðla. Árangur verður mældur í fjölda fyrirtækja sem taka þátt, fjöldi vinnustofa, fjöldi stöðuggreininga á nýsköpunarhæfni.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Íslenski ferðaklasinn og Nýsköpunarmiðstöð Íslands.

Dæmi um samstarfsaðila: Markaðsstofur landshluta.

Tímabil: 2018-2019.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.13 Stafrænt forskot á landsbyggðinni

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auka getu fyrirtækja á landsbyggðinni til að nýta stafræna tækni til vaxtar. Námsefni um hagnýtingu stafrænnar tækni, sem þegar hefur verið þróað, verður nýtt til þess að gera sérstakt átak meðal fyrirtækja á landsbyggðinni í því skyni að auka getur þeirra til að hagnýta internetið í viðskiptum. Efnt verður til vinnustofa sem fylgt verður eftir með leiðsögn. Unnið verður út frá þörfum smærri fyrirtækja sem þurfa að auka markaðsókn og efla viðskiptatengsl. Samstarf verður við

markaðsstofur, atvinnuráðgjöf landshluta og símenntunarmiðstöðvar um allt land til að ná til sem flestra. Árangur af verkefninu verður mældur í fjölda fyrirtækja sem taka þátt, fjöldi vinnustofa, fjöldi stöðugreininga á nýsköpunarhæfni.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Nýsköpunarmiðstöð Íslands.

Dæmi um samstarfsaðila: Íslenski ferðaklasinn, atvinnuráðgjöf landshluta, markaðsstofur, símenntunarmiðstöðvar.

Tímabil: 2019-2023.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.14 Fjármagn til nýsköpunar

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auka nýsköpun í atvinnulífi í dreifðum byggðum.

Sérstakur flokkur útlána Byggðastofnunar sem hvetur til nýsköpunar í atvinnulífi og auðveldar frumkvöðlum að koma hugmyndum sínum og verkefnum af þróunarstigi í framkvæmd. Fyrirtæki fái aðstoð og greiningu frá Nýsköpunarmiðstöð Íslands þar sem m.a. er litið til nýsköpunarskala, að heildarfjármögnun verkefnis af þróunarstigi á tekjuöflunarstig sé tryggð og að verkefnið sé framkvæmanlegt. Árangur af verkefninu verður mældur með fjölda nýsköpunarverkefna á hverju ári.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun og Nýsköpunarmiðstöð Íslands.

Dæmi um samstarfsaðila: Atvinnuráðgjöf landshluta.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármagn kemur frá útlánastarfsemi Byggðastofnunar.

B.15 Mat á árangri af úthlutun byggðakvóta

Lýsing: Markmið með verkefninu er að meta árangur af byggðakvóta. Byggðastofnun verði falið að framkvæma mat á byggðalegu árangri af úthlutun byggðakvóta og hvort breyta eigi því fyrirkomulagi sem verið hefur til að tryggja byggðakvóti ná sem best þeim markmiðum sem að er stefnt. Matinu skal lokið fyrir árslok 2019.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Fiskistofa, sveitarfélög.

Tímabil: 2018-2019.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

B.16 Nýting menningarminja

Lýsing: Markmið með verkefninu er að nýta menningarminjar til stuðnings byggðaþróunar á svæðum sem standa höllum fæti í byggðalegu tilliti. Leitast verður við að fá heildarsýn yfir minjaarfinn til að greina nýtingarmöguleika og sóknartækifærin sem í honum felast. Menningarminjar (fornleifar, mannvirki og hús) verða kortlagðar á tilteknum svæðum og þau gögn notuð sem forsenda fyrir hönnun verkefna. Minjastofnun mun í kjölfarið aðstoða byggðalögin við að leita fjármagns fyrir þau verkefni sem út úr þessu verkefni koma, s.s. með að benda á viðeigandi sjóði, styðja umsóknir og veita faglega ráðgjöf. Árangur af verkefninu verður mældur með fjölda kortlagningar og fjöldi verkefna.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Minjastofnun Íslands.

Dæmi um samstarfsaðila: Byggðastofnun, sveitarfélög, markaðsstofur, ferðaþjónustuaðilar.

Tímabil: 2019-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

B.17 Bújarðir í eigu ríkisins

Lýsing: Markmið með verkefninu er að móta eigendastefnu fyrir bújarðir í eigu ríkisins. Gerð verði úttekt á nýtingu bújarða í eigu ríkisins. Að því loknu verði mótuð eigendastefna með það að markmiði að auðvelda fólki að hefja búskap og treysta innviði og búsetu í sveitum. Stefnt er að því að þingsályktunartillaga verði lögð fram eigi síðar en 1. nóvember 2018.

Ábyrgð: Fjármála- og efnahagsráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Fjármála- og efnahagsráðuneyti.

Dæmi um samstarf: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti, Bændasamtök Íslands, Samband íslenskra sveitarfélaga.

Tímabil: 2018

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Óverulegur kostnaður.

B.18 Atvinnuþátttaka og tekjumunur eftir búsetu

Lýsing: Markmið með verkefninu er að auka möguleika kvenna á til atvinnuþátttöku á landsbyggðinni. Ráðist verði í gera úttekt á stöðu og tækifærum kvenna og karla á vinnumarkaði í dreifbýli. Í úttektinni verði skoðað hvernig hægt sé að auka möguleika kvenna á atvinnu sem hæfir háu menntunarstigi þeirra. Einnig verði skoðaður möguleiki til að draga úr mun á atvinnutekjum karla og kvenna í dreifbýli og þannig aukið jafnvægi í búsetu eftir kyni, þ.e.a.s. dregið úr viðvarandi og vaxandi kynjahalla. Stefnt er að því að niðurstöður úttektar liggi fyrir í byrjun árs 2019.

Ábyrgð: Velferðarráðuneytið.

Framkvæmdaraðili: Jafnréttisstofa.

Dæmi um samstarfsaðila: Aðgerðahópur stjórnvalda og samtaka aðila vinnumarkaðarins um launajafnrétti, Háskóli Íslands, Hagstofa Íslands.

Tímabil: 2018-2019.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C. Stuðla að sjálfbærri þróun byggða

C.1 Sértek verkefni sóknaráætlanasvæða

Lýsing: Markmið með verkefninu er að færa heimamönnum aukna ábyrgð á ráðstöfun fjármuna og tengja sóknaráætlanir landshluta við byggðaáætlun. Sérstök áhersla er lögð á svæði sem búa við langvarandi fólksfækkun, atvinnuleysi og einhæft atvinnulíf með gerð viðaukasamninga við sóknaráætlanir viðkomandi landshluta um tiltekin verkefni eftir forgangs röðun heimamanna.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun og landshlutasamtök sveitarfélaga.

Dæmi um samstarfsaðila: Stýrihópur Stjórnarráðsins um byggðamál, ráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, og stofnanir.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.2 Brothætt byggðarlög

Lýsing: Markmið með verkefninu er að sporna við viðvarandi fólksfækkun í smærri byggðakjörnum. Haldið verður áfram með verkefnið „Brothættar byggðir“ þar sem leitað er lausna á bráðum vanda á tilteknum svæðum vegna fólksfækkunar og erfiðleika í atvinnulífi undangengin ár. Árangur af verkefninu er meðal annars mældur með íbúáþróun í viðkomandi byggðum.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Íbúar viðkomandi byggðarlaga, sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga, ráðuneyti, stofnanir.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.3 Stuðningur við einstaklinga – námslán

Lýsing: Markmið með verkefninu er að nýta námslánakerfið sem hvata fyrir fólk til að setjast að í dreifðum byggðum. Verkefnisstjórn um endurskoðun laga um Lánasjóð íslenskra námsmanna skoði kosti þess að búa til sérstaka hvata fyrir fólk, í gengum námslánakerfið, til að setjast að í dreifðum byggðum. Með því mætti stuðla að aukinni sérfræðiþekkingu vítt og breitt um landið, fjölga framhaldsmenntuðu fólk í dreifðum byggðum og auka fjölbreytni.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Lánasjóður íslenskra námsmanna, Byggðastofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga.

Tímabil: 2018-2019.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.4 Höfuðborgarstefna

Lýsing: Markmið með verkefninu er að mótuð verði höfuðborgarstefna sem skilgreinir hlutverk Reykjavíkurborgar sem höfuðborgar allra landsmanna, réttindi og skyldur borgarinnar sem höfuðborgar Íslands og stuðlar að aukinni samkeppnishæfni höfuðborgarsvæðisins, sem og landsins alls. Skipuð verði nefnd sem falið verði að vinna drög að höfuðborgarstefnu. Drög að þingsályktun send til umsagnar fyrir árslok 2018. Þingsályktunartillaga fullmótuð og lögð fyrir Alþingi vorið 2019. Í kjölfarið verði undirritaðir samningar milli ríkisins og Reykjavíkurborgar.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið.

Framkvæmdaraðili: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið og Reykjavíkurborg.

Dæmi um samstarfsaðila: Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu og Byggðastofnun.

Tímabil: 2018-2019.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.5 Varmadæluvæðing á köldum svæðum

Lýsing: Markmið með verkefninu er að draga úr raforkunotkun á köldum svæðum og auka orkuöryggi. Dregið verður úr raforkunotkun kyntra hitaveitna og orkuöryggi aukið með varmadæluvæðingu á köldum svæðum með því að styðja við uppsetningu varmadæla á stærri skala. Árangur af verkefninu verður mældur í lægri orkukostnaður á landsvísu og bætt orkuöryggi.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Orkusjóður.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög.

Tímabil: 2019-2023.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun: Fjármögnun kemur frá atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti (í drögum að fjármálaáætlun 2019-2023 er lagt til að 10 m.kr. verði veitt árlega í varmadæluvæðing, bæði á stórum og smáum skala á köldum svæðum).

C.6 Húsnæðismál

Lýsing: Markmiðið með verkefninu er að fjölga íbúðum á svæðum þar sem til staðar eru sóknarfæri til þess að rjúfa stöðnun í atvinnumálum en skortur á hentugu íbúðarhúsnæði hamlar uppbyggingu. Íbúum byggðarlaga sem búa við misgengi í byggingarkostnaði og söluverði fasteigna verði gert kleift að bregðast við húsnæðiseklu með nýbyggingum, endurbótum eða breyttri notkun húsnæðis sem fyrir er. Sérstök landsbyggðarverkefni Íbúðalánasjóðs í samvinnu við einstök sveitarfélög þar sem horft verður til styrkja eða niðurgreiðslu vaxta til byggingar á íbúðarhúsnæði í byggðum sem standa höllum fæti. Greina markaðsbrest á mismunandi svæðum, m.a. til að nýta með sem bestum hætti húsnæðisstuðning í formi viðbótarstofnframlaga.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Íbúðalánasjóður.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, Byggðastofnun.

Tímabil: 2018-2022.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.7 Húsnæðisáætlanir sveitarfélaga

Lýsing: Markmið með verkefninu er að raunhæfar og markvissar húsnæðisáætlanir séu í gildi hjá öllum sveitarfélögum. Víða um land kallar lega atvinnusvæðis eða aðrar hliðstæðar aðstæður á samvinnu sveitarfélaga um gerð húsnæðisáætlana. Styðja þarf að til verði formlegur samstarfsvettvangur, t.d. á vettvangi landshlutasamtaka, þar sem framkvæmd verði sameiginleg þarfagreining m.a. í tengslum við landsskipulagsstefnu, svæðisskipulag og þá þætti í aðalskipulagi sem snúa að framboði og eftirspurn eftir hentugu íbúðarhúsnæði, einkum til leigu. Árangur af verkefninu kemur fram í fjölda sveitarfélaga sem hefur samþykka húsnæðisáætlun, hvort sem er sjálfstætt eða á sameiginlegum vettvangi.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Íbúðalánasjóður.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga, sveitarfélög.

Tímabil: 2019-2021.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.8 Efling fjölmiðlunar í héraði

Lýsing: Markmið með verkefninu er að efla staðbundna fjölmiðla. Við athugun á möguleikum á að styrkja fjölmiðlun munu stjórnvöld taka til sérstakrar athugunar stöðu svæðisbundinna fjölmiðla utan höfuðborgarsvæðisins enda gegni þeir miklu hlutverki við að tryggja aðgengi almennings að upplýsingum um menningar- og samfélagsmál og með þeim hætti styðja við lýðræðisþátttöku og menningarstarf hver á sínu svæði.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjölmiðlanefnd, Byggðastofnun.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.9 Náttúruvernd og efling byggða

Lýsing: Markmið með verkefninu er að náttúruvernd stuðli eflingu byggða. Greind verða tækifæri og ávinningur í héraði af þjónustu sem byggist á nýtingu náttúruverndarsvæða, s.s. í náttúrutengdri ferðaþjónustu. Verulegur ávinningur getur falist í friðlýsingu svæða og rekstri þeirra, s.s. með stofnun þjóðgarðs á Snæfellsnesi og Vatnajökulspjóðgarðs. Árangur af verkefninu verður mældur í fjölda fyrirtækja í náttúrutengdri ferðaþjónustu innan landshluta.

Ábyrgð: Umhverfis- og auðlindaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Landshlutasamtök sveitarfélaga.

Dæmi um samstarfsaðila: Markaðsstofur, háskólar, atvinnuráðgjöf landshluta.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.10 Fagmennska á sviði innviða á náttúruverndarsvæðum

Lýsing: Markmið með verkefninu er að efla fagþekkingu þeirra sem vinna að uppbyggingu innviða í náttúrunni. Gæði uppbyggingar innviða verði aukin, dregið úr hættu á ónauðsynlegu raski og fjármagn nýtt betur með því að auka fagþekkingu á sviði hönnunar innviða í náttúrunni þannig að þeir falli sem best að landslagi og stuðli að jákvæðri upplifun gesta. Stutt verði við verkefni sem samræmast stefnu landsáætlunar um uppbyggingu innviða til verndar náttúru og menningarsögulegum minjum 2018-2030.

Ábyrgð: Umhverfis- og auðlindaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Landshlutasamtök sveitarfélaga.

Dæmi um samstarfsaðila: Umhverfisstofnun, Landgræðsla ríkisins, Skógræktin, þjóðgarðar, háskólar.

Tímabil: 2018-2020.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.11 Fleiri konur í sveitarstjórnir

Lýsing: Markmið með verkefninu er að fjölga konum í sveitarstjórnunum. Hvetja þarf til konur til þátttöku í málefnum er stjórnun nærsamfélagsins. Reynslan er að konur sitja skemur en karlar í sveitarstjórnunum og gefa síður kost á sér. Unnið verði markvisst að því að bæta kynjahlutfall í sveitarstjórnunum. Farið verður í fræðslu- og auglýsingaherferð með góðum fyrirvara fyrir sveitarstjórnakosningar árið 2022. Árangur af verkefninu er mældur í fjölda kvenna í sveitarstjórnunum.

Ábyrgð: Velferðarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Jafnréttisstofa.

Dæmi um samstarfsaðila: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti, jafnréttisnefndir sveitarfélaga,

Kvenréttindafélag Íslands, Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög.

Tímabil: 2018-2022.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.12 Kynning og innleiðing áfangastaðaáætlana

Lýsing: Markmið með verkefninu er að stýra uppbyggingu og þróun ferðamannastaða.

Gert verður átak í að kynna og innleiða áfangastaðaáætlanir sem er heildstætt ferli þar sem litið er til skipulags og samhæfingar í þróun og stýringu allra þeirra þátta sem geta haft áhrif á upplifun ferðamanna á viðkomandi svæði/áfangastað, þ.m.t. þarfir gesta, heimamanna, fyrirtækja og umhverfis. Landshlutarnir vinna sameiginlega stefnulýsingu sem hefur það markmið að stýra uppbyggingu og þróun svæðis yfir ákveðinn tíma, skilgreina hlutverk hagsmunaaðila, tiltaka beinar aðgerðir sem hver og einn ber ábyrgð á og

hvaða bjargir/auðlindir þeir hyggjast nýta við þá vinnu. Vinna við gerð áætlanna mun ljúka vorið 2018 og mikilvægt að er að kynna þær vel í landshlutunum og gera þær aðgengilegar fyrir haghafa. Þá þarf að vinna með markvissum hætti að því í samvinnu við sveitarfélög að áætlarnir séu í samræmi við aðalskipulagsáætlarnir og landsáætlun um uppbyggingu innviða.

Ábyrgð: Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Markaðsstofur landshluta.

Dæmi um samstarfsaðila: Ferðamálastofa, sveitarfélög, haghafar á svæðunum, Skipulagsstofnun, Umhverfisstofnun.

Tímabil: 2018.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.13 Opinberar upplýsingar á sviði byggðamála

Lýsing: Markmið með verkefninu er að stefnumótun á sviði byggðamála og framkvæmd hennar byggi á traustum gögnum. Efnt verður til samstarfs opinberra stofnana, sérstaklega Hagstofu Íslands og háskóla, um að byggja upp tölfræðilegan gagnagrunn á sviði byggðamála þar sem upplýsingar um þætti á borð við íbúáþróun, atvinnuþátttöku, tekjur, menntun og afkomu atvinnugreina verði aðgengilegar og samhæfðar við alþjóðlega gagnagrunna. Upplýsingar um byggðaþróun og þróun borgarsvæða verði samanburðarhæfar við Norðurlöndin.

Ábyrgð: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Byggðastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskólar, stofnanir, Samband íslenskra sveitarfélaga.

Tímabil: 2018-2024.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.14 Samstarf safna – ábyrgðarsöfn

Lýsing: Markmið með verkefninu er að efla safnastarf í landshlutum. Landshlutasamtökum sveitarfélaga verði falið að gera fýsileikakönnun um aukið samstarf eða sameiningu safna hvert á sínu svæði í samstarfi og samráði við höfuðsafn og viðurkennt safn með vísan til 13. gr. safnalaga nr. 141/2011 auk safnaráðs. Árangur af verkefninu verður mældur í fjölda safna sem hefja samstarf eða sameinast.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: Landshlutasamtök sveitarfélaga.

Dæmi um samstarfsaðila: Safnaráð, Þjóðminjasafn, Listasafn Íslands, Náttúruminjasafn.

Tímabil: 2018-2022.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

C.15 List fyrir alla

Lýsing: Markmið með verkefninu er að öllum árgöngum grunnskóla verði gert kleift að njóta listverkefna List fyrir alla. List fyrir alla er ætlað að velja og miðla listviðburðum um land allt og jafna þannig aðgengismun barna á grunnskólaaldri að fjölbreyttum og vönduðum listviðburðum óháð búsetu og efnahag. Höfuðáhersla er lögð á menningu fyrir börn og menningu með börnum. Árangur af verkefninu verður mældur í fjöldaskóla sem taka þátt og fjöldi árganga skólabarna sem býðst þátttaka.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Framkvæmdaraðili: List fyrir alla.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, menningarfulltrúar, grunnskólar.

Tímabil: 2018-2022.

Tillaga að fjármögnun úr byggðaáætlun:

Greinargerð.

1. Lög um byggðaáætlun og sóknaráætlanir nr. 69/2015

Alþingi samþykkti lög um byggðaáætlun og sóknaráætlanir nr. 69/2015 í júlí 2015. Markmiði með lagasetningunni skv. 1. gr. er að efla byggðaþróun og auka samráð milli ráðuneyta á sviði byggðamála, innan hvers landshluta og milli stjórnsýslustiga, jafnframt að færa til sveitarstjórna aukna ábyrgð á sviði byggða- og samfélagsþróunar.

Með lögnum var Stýrihópi Stjórnarráðsins í byggðamálum komið á fót, sbr. 2. gr. laganna. Hann er skipaður fulltrúum allra ráðuneyta og fulltrúa frá Sambandi íslenskra sveitarfélaga, en það er ráðherra byggðamála sem skipar stýrihópinn til þriggja ára. Hlutverk stýrihópsins er að efla samhæfingu innan Stjórnarráðsins í málefnum sem snúa að byggðamálum og tryggja virkt samráð við sveitarstjórnarstigið í þessum málaflokki.

Um byggðaáætlun er fjallað í 2. mgr. 3. gr. laganna en hún skal lýsa stefnu ríkisins í byggðamálum hverju sinni og samhæfingu við aðra stefnumótun og áætlanagerð hins opinbera. Þar segir enn fremur:

Byggðaáætlun skal hafa að meginmarkmiði að jafna tækifæri allra landsmanna til atvinnu og þjónustu, jafna lífskjör og stuðla að sjálfbærri þróun byggðarlaga um land allt. Sérstaka áherslu skal leggja á svæði sem búa við langvarandi fólksfækkun, atvinnuleysi og einhæft atvinnulíf.

Byggðaáætlun hverju sinni nær til sjö ára og skal hún unnin í umboði ráðherra af Bygðastofnun í samvinnu við stýrihóp Stjórnarráðsins um byggðamál. Við gerð byggðaáætlunar skal haft samráð við ráðuneyti, sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga og aðra haghafa eftir þörfum.

Byggðaáætlun nær til alls landsins. Hafa ber í huga að reglur Eftirlitsstofnunar EFTA, nr. 170/14/COL, kveða á um hvaða svæðum á landinu er heimilt að veita byggðaaðstoð. Höfuðborgarsvæðið fellur utan þeirra skilgreininga.

Í athugasemdum með lagafrumvarpinu sem varð að gildandi lögum um byggðaáætlun og sóknaráætlanir landshluta kemur fram að áður en sóknaráætlanagerðin var ýtt úr vör voru byggðamál einvörðungu á forræði ríkisins og höfuðborgarsvæðið stóð utan byggðamála. Hvoru tveggja sé ólíkt því sem tíðkist í nágrennalöndum þar sem mikilvægt þykir að heimamenn hafi sem mesta aðkomu að byggðamálum og litið sé á höfuðborgarsvæðið sem mikilvægan hlekk byggðaþróunar og samkeppnishæfni landsins. Samband íslenskra sveitarfélaga hafi um árábil barist fyrir breytingu á þessu þannig að sveitarfélög fái meira forræði á byggðamálum og bent á að höfuðborgarsvæðið þurfi að vera hluti af byggðastefnu ríkisins.

Byggðaáætlun er mikilvægt tæki fyrir stjórnvöld á hverjum tíma að hafa áhrif á framgang og móta stefnu í byggðamálum, fyrir landið í heild og einstök svæði. Þannig hefur byggðaáætlun verið unnin og samþykkt af Alþingi sem þingsályktun allt frá árinu 1994.

Síðasta byggðaáætlun, 2014 til 2017, hafði að meginmarkmiði að skapa landsmönnum jöfn tækifæri til atvinnu og þjónustu og að styðja sjálfbæra þróun byggðarlaga. Settar voru fram 43 aðgerðatilögur. Þegar meta á árangur byggðaáætlunar takmarkast árangursmat af því að áætluninni fylgja ekki mælikvarðar um árangur nema að mjög takmörkuðu leyti. Þá eru upplýsingar um fjármögnun einstakra aðgerða mjög takmarkaðar. Því er helsti mælikvarði hvort einstakar aðgerðir hafi komist í framkvæmd.

Það er mat Bygðastofnunar að það sé ásettanlegt hve mörg verkefni og aðgerðir byggðaáætlunar 2014-2017 hafi komist í framkvæmd, en að það sé áhyggjuefni að jöfnunar- og stuðningsaðgerðir sem snúa að íbúum og að hluta fyrirtækjum hafi ekki náð fram að ganga með skilvirkum hætti.

Við mótun þeirrar tillögu sem hér er sett fram var leitast við að taka mið af þessari reynslu.

2. Stefna og meginmarkmið byggðaáætlunar 2018-2024

Reykjavík er höfuðborg Íslands, miðstöð opinberrar stjórnsýslu og þjónustu, menntunar- og menningarstarfsemi, atvinnuvega og samgangna. Hún hefur þróast ásamt aðliggjandi byggðum, höfuðborgarsvæðinu, í öflugasta menningar-, efnahags- og markaðssvæði á landinu. Höfuðborgarsvæðið hefur þannig mikla þýðingu fyrir alla landsmenn og byggðaþróun í landinu. Á höfuðborgarsvæðinu eru fjölbreyttari aðstæður á öllum sviðum en í öðrum byggðum landsins og skilyrði fyrir fólk sem annars myndi flytjast af landi brott. Hagur Íslendinga er mjög háður því að höfuðborgin standi sterkt í samkeppni við borgarsvæði utanlands um fólk, stofnanir og fyrirtæki.

Þessi samþjöppun á höfuðborgarsvæðinu hefur leitt af sér vaxandi flutning fólks og fyrirtækja úr öðrum landshlutum og bætt jarðveg fyrir nýjungar á flestum sviðum. Um leið hafa forsendur breyst víða í

byggðum utan höfuðborgarsvæðisins. Sú þróun hefur haldist í hendur við tækniþróun sem hefur leitt af sér fækkandi störf utan höfuðborgarsvæðisins, s.s. í landbúnaði og fiskveiðum, fjármálastarfsemi, heilbrigðisþjónustu, þjónustu fyrirtækja og verslun.

Íslensk byggðastefna og byggðaaætlun byggjast á þeim meginmarkmiðum að jafna aðstöðumun og efla byggðaðróun. Stjórnvöld hafa unnið að þessum markmiðum með því að beita ýmsum áætlunum öðrum en byggðaaætlun og aðgerðum á sviðum sem eru mikilvæg fyrir þróun byggðar þó þau tengist byggðaaætlun næsta lítið, s.s. samgöngum, grunnskólum og heilbrigðisþjónustu. Byggðamál eru miklu víðtækari en byggðaaætlun og fjárveitingar til byggðamála eru að sama skapi meiri en þeir fjármunir sem varið er til byggðaaætlunar. Með lögunum frá 2015 er kveðið á um að í byggðaaætlun skuli lýsa samhæfingu byggðastefnu við aðra stefnumótun og áætlanagerð hins opinbera og um samráð við ráðuneyti, sveitarfélög og landshlutasamtök þeirra. Við mótun byggðaaætlunar nú var því lögð mikil áhersla á samráð.

Viðfangsefni byggðaaætlunar 2018-2024 byggjast annars vegar á áherslum úr samráði sem lýst er hér á eftir og þróun síðustu ára á flestum sviðum samfélagsins, s.s. atvinnuháttum, efnahag, þjónustu, menningu og menntun, samgöngum, mannfjöldaðróun og samsetningu íbúafjöldans.

Íbúafjöldi og efnahagsþróun

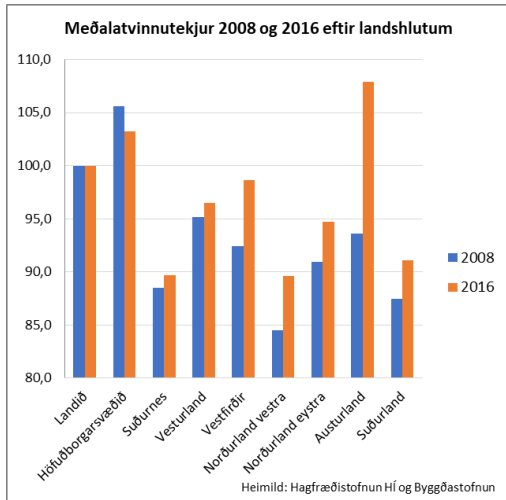
Þróun mannfjöldans hefur verið mjög á þann veg að íbúum hefur fyrst og fremst fjölgað á höfuðborgarsvæðinu og næsta nágrenni þess.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Breyt- ing í %
Höfuðborgarsvæði	200.907	202.341	203.594	205.675	208.752	211.282	213.619	216.878	7,9
Suðurnes	21.359	21.088	21.242	21.206	21.560	22.026	22.509	23.993	12,3
Vesturland	15.370	15.379	15.368	15.381	15.441	15.566	15.766	15.929	3,6
Vestfirðir	7.266	7.037	6.955	7.031	6.972	6.970	6.883	6.870	-5,5
Norðurland vestra	7.490	7.493	7.299	7.271	7.245	7.137	7.128	7.156	-4,5
Norðurland eystra	28.900	29.006	29.018	29.026	29.091	29.257	29.361	29.685	2,7
Austurland	10.373	10.187	10.213	10.268	10.357	10.346	10.281	10.310	-0,6
Suðurland	25.965	25.921	25.886	25.999	26.253	26.516	26.982	27.528	6,0

Landsmönnum fjölgaði um 53.300 eða um 21% milli árána 2000 og 2017 en árið 2017 voru landsmenn 338.349. Meginhluti þessarar aukningar var á höfuðborgarsvæðinu þar sem íbúum fjölgaði um 26% og á Suðurnesjum þar sem íbúum fjölgaði um 49%. Á Suðurlandi var fjölgunin 8%, á Vesturlandi 13%, á Austurlandi 8% og á Norðurlandi eystra 6% en á Vestfirðum og á Norðurlandi vestra varð fækkun. Einu svæðin sem juku við sig mannfjölda hlutfallslega miðað við heildaraukningu eru höfuðborgarsvæðið og Suðurnesin. Á Vestfirðum var fækkunin hlutfallslega mest miðað við aukinn íbúafjölda á landinu eða um 35% og næstmest á Norðurland vestra, um 30%.

Efnahagsþróun hefur mikil áhrif á mannfjöldaðróun á Íslandi. Fólksfjölgun varð öll ár frá 2000 til 2017 ef undan er skilið árið 2010. Miklir flutningar voru til landsins fyrir hrún og brottflutningur var úr landi fyrstu árin eftir hrún. Fleiri íslenskir ríkisborgarar fluttu frá landinu en til þess öll ár frá 2000 nema árið 2005. Frá árinu 2009 hefur dregið úr brottflutningi og frá árinu 2012 hefur aðflutningur erlendra ríkisborgara verið sívaxandi og voru þeir 5.432 fleiri en brottfluttir árið 2015. Íslenskum ríkisborgurum sem fluttu af landi brott fækkaði einnig á árunum 2009 til 2013 en eftir það fjölgaði brottfluttum umfram aðflutta og voru þeir 1.520 árið 2014 og 2.530 árið 2015.

Aldursamsetning hefur einnig breyst. Allir fimm ára aldursflokkar karla og kvenna, yngri en 50 ára, eru hlutfallslega fámennari árið 2017 en árið 2000. Fimm ára aldursflokkar, eldri en 50 ára, eru hins vegar hlutfallslega fjölmennari en þeir voru árið 2000. Flest bendir til að þessi þróun haldi áfram - að meðalaldur landsmanna haldi áfram að hækka. Þessi þróun getur haft mikil áhrif í einstökum byggðarlögum, t.d. gert rekstur skóla og öldrunarþjónustu erfiðan, sitt með hvorum hætti þó.



Atvinnutekjur eru misjafnar eftir landshlutum og hafa þróast misjafnlega. Þær hafa verið talsvert yfir landsmeðaltali á höfuðborgarsvæðinu og voru hæstar þar 2008 en höfðu lækkað nokkuð 2016. Það ár voru meðaltekjurnar hæstar á Austurlandi og höfðu tekið mikið stökk upp á við frá 2008. Bæði árin voru meðaltekjurnar lægstar á Norðurlandi vestra en höfðu þó hækkað mikið frá 2008. Raunar voru meðaltekjur á Suðurnesjum svipaðar og á Norðurlandi vestra 2016 og höfðu hækkað lítið frá 2008.

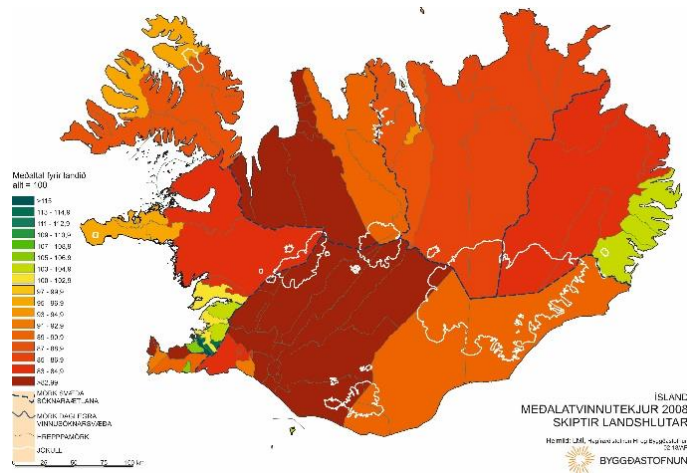
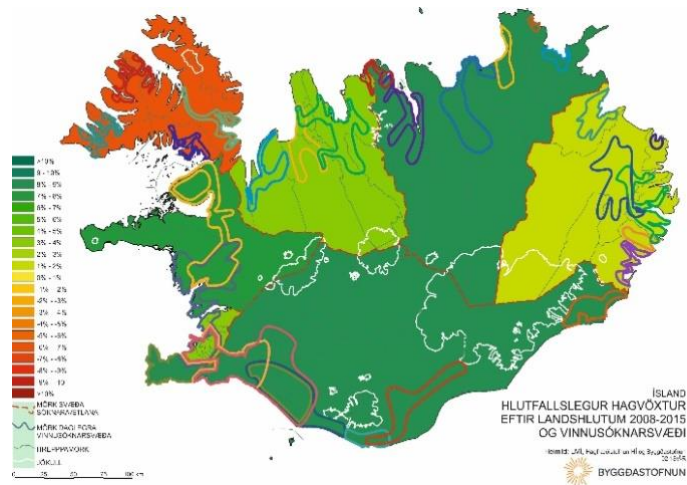
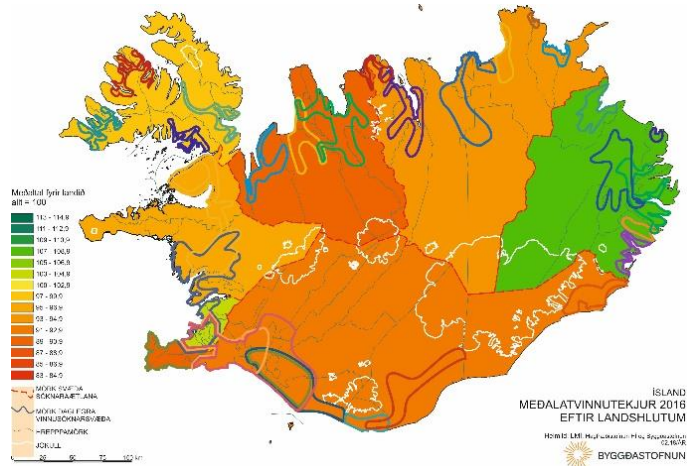
Meðaltekjur 2008 voru neðan við landsmeðaltal í öllum landshlutum nema á höfuðborgarsvæðinu en 2016 náði Austurland upp fyrir það líka.

Talsverðar breytingar eru á hagvexti í landshlutunum frá ári til árs. Á tímabilinu frá 2008 til 2015 var hagvöxtur minnstur á Vestfirjörðum og beint neikvæður, -6%. Mestur var hann á Suðurnesjum, Norðurlandi eystra og Suðurlandi.

Eins á við um hagvaxtartölur eftir landshlutum, atvinnutekjur og fólksfjöldaþróun. Mikill munur getur verið innan hvers landshluta. T.d. eru tölur óhagstæðari á austurhluta Norðurlands eystra en á vesturhlutanum og óhagstæðari á vesturhluta Norðurlands vestra en á austurhlutanum.

Ár	Landið	Höfuðborgarsvæðið	Suðurnes	Vesturland	Vestfirir	Norðurland vestra	Norðurland eystra	Austurland	Suðurland
2009	-6%	-7%	-11%	-4%	1%	2%	0%	-16%	-5%
2010	-3%	-4%	0%	-4%	-8%	-2%	-1%	11%	1%
2011	2%	3%	-6%	5%	0%	-1%	2%	-3%	1%
2012	1%	0%	3%	5%	-2%	3%	5%	3%	6%
2013	4%	3%	10%	7%	3%	3%	-1%	4%	8%
2014	2%	4%	-1%	-4%	-4%	-4%	0%	6%	-4%
2015	5%	5%	14%	3%	5%	2%	4%	-2%	1%
2008-2015	4%	3%	8%	7%	-6%	3%	8%	1%	8%

Heimild Hagfræðistofnun HÍ og Bygðastofnun



Spá um mannfjölda

Hagstofa Íslands hefur framreiknað mannfjölda og birtir þrjár útgáfur: Lágspá, miðspá og háspá. Mismunur á þessum þremur útgáfum er í aðalatriðum að miðað er við lítils háttar mun á frjósemi en einkum mismunandi búferlaflutninga að gefnum mismunandi efnahagslegum þáttum. Samkvæmt spá Hagstofunnar er reiknað með að íbúafjöldi geti breyst á eftirfarandi hátt:

		2016	2023	2030
Lágspá	Alls	332.529	346.008	356.665
Miðspá	Alls	332.529	359.576	382.873
Háspá	Alls	332.529	375.413	413.404

Hagstofa Íslands hefur ekki skipt íbúafjölda niður á svæði í sínum útreikningum. Bygðastofnun hefur framreiknað mannfjölda eftir svæðum til ársins 2030 og byggir á miðspá Hagstofu Íslands, sbr. meðf. tafla.

	2017	2024	2030
Höfuðborgarsvæðið	216.878	250.909	269.576
Suðurnes	23.993	27.307	28.598
Vesturland	15.929	17.038	16.850
Vestfirðir	6.870	6.443	5.542
Norðurland vestra	7.156	7.172	6.701
Norðurland eystra	29.685	31.597	31.516
Austurland	10.310	10.650	10.156
Suðurland	27.528	30.376	31.077
Samtals	338.349	381.492	400.015

Spá Bygðastofnunar tekur mið af búferlaflutningum milli landshluta á árunum 1986 til 2015 með þeirri undantekningu að árunum 2004-2009 er sleppt vegna mikils fjölda erlendra starfsmanna sem þá unnu að framkvæmdum við álver og virkjun á Austurlandi og hurfu úr landi þegar framkvæmdum lauk. Mannfjöldi samkvæmt spánni er sýndur í meðfylgjandi töflu:

Fjölgun yrði á höfuðborgarsvæðinu, Suðurnesjum, Vesturlandi og Suðurlandi. Lítils háttar fjölgun yrði á Austurlandi og á Norðurlandi eystra en fækkun á Vestfjörðum og Norðurlandi vestra. Aldurs- og kynjaskipting svæðanna er með ólíkum hætti og því er misjafnt hvernig náttúruleg fjölgun verður. Búferlaflutningar eru óvissuþáttur en efnahags- og félagslegir þættir munu halda áfram að beina búsetu að svæðum með styrkleika á þessum sviðum.

Síðustu áratugi hefur íbúum með erlent ríkisfang fjölgað mjög og hlutfall þeirra aukist af íbúafjölda allra landshluta. Í flestum landshlutum er hlutur þeirra nálægt 10%, þó nálægt 6% á Norðurlandi vestra og eystra. Mestur er hlutur íbúa með erlent ríkisfang á Suðurnesja, tæp 18%, og þar hefur heildarfjöldi íbúa vaxið, og á Vestfjörðum, um 13% en þar hefur íbúum fækkað. Þar og í öðrum landshlutum hafa margir íbúar með erlent ríkisfang búið árum saman og fest rætur. Áhrif af brotthvarfi þessara íbúa gætu orðið afdrifarík fyrir byggðapróun víða um land og kannanir benda til þess að bæta þurfi þjónustu við þessa íbúa, bæði börn á skólaaldri og fjölskyldurnar. Styrkja þarf þjónustu við innflytjendur bæta aðstæður þeirra þannig að þeir geti betur samlagast samfélaginu og þekking þeirra og færni fái notið sín til fulls og orðið samfélaginu öllu til heilla.

Markmið og aðgerðir byggðaáætlunar

Sú þingsályktunartillaga sem hér er sett fram skilgreinir byggðamál sem öll þau viðfangsefni sem hafa áhrif á lífsgæði og samkeppnishæfni landshluta, svo sem búsetu, atvinnu og nýsköpun. Þau snúa að eflingu samfélaga, félagsauðs, atvinnulífs, menntunar, menningar, velferðarmála, samgangna og fjarskipta. Samkvæmt þessari skilgreiningu eru byggðamál viðfangsefni allra ráðuneyta með einhverjum hætti.

Framtíðarsýn stjórnvalda er að Ísland verði í fararbroddi með nútíma innviði, framsækna þjónustu, verðmætasköpun, jöfn lífsgæði landsmanna og öflug sveitarfélög, sem hafa getu til að annast staðbundin verkefni, veita íbúum hagkvæma og góða þjónustu og leiða nærsamfélagið til framtíðar. Nýjasta tækni tengir byggðir og Ísland við umheiminn í jafnvægi við umhverfið.

Landið allt verði í blómlegri byggð þar sem landsmenn hafi aðgang að grunnþjónustu, atvinnutækifærum og lífskjörum, óháð efnahag og búsetu.

Helstu áskoranir á sviði byggðamála eru að takast á við fækkun íbúa á einstökum svæðum, einhæft atvinnulíf, tæknibreytingar, þróun og aðlögun er varðar einstakar atvinnugreinar, að tryggja greiðar

samgöngur og aðgengi að þjónustu og harðnandi alþjóðlega samkeppni um fólk og fyrirtæki. Sérstaka áherslu skal leggja á byggðarlög og svæði sem standa höllum fæti í þessu samhengi. Þá er það sérstök áskorun að auka heildarsýn yfir málaflokkinn, samþætta byggðamál við aðra málaflokka og tryggja skilvirka framkvæmd byggðaaðgerða á hverjum tíma.

Markmið stjórnvalda er að 1) jafna aðgengi að þjónustu, 2) jafna tækifæri til atvinnu og 3) stuðla að sjálfbærri þróun byggða um allt land. Til þess að ná þessum markmiðum eru settar fram margskonar **áherslur** sem leiða til beinna og skilgreindra **aðgerða** eða til **samþættingar** við aðgerðir í öðrum opinberum áætlunum.

Alls eru skilgreindar 48 aðgerðir í fyrirbyggjandi tillögu til stefnumarkandi byggðaaætlunar fyrir árin 2018 til 2024. Eistök ráðuneyti bera ábyrgð á framkvæmd þeirra, en samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið mun hafa yfirumsjón með framkvæmd áætlunarinnar í heild sinni. Fjármögnun aðgerða er ýmist alfarið borin uppi af byggðaaætlun (t.d. verkefnið brothættar byggðir), samfjármagnaðar af byggaáætlun og fjárheimildum viðkomandi málaflokks (t.d. verkefnið Ísland ljóstengt 2020) eða alfarið fjármagnaðar af viðkomandi málaflokki (t.d. verkefnið smávirkjanir). Heildarkostnaður allra aðgerða liggur ekki fyrir, það mun bæði ráðast af fjárheimildum fjárlaga hverju sinni og nánara kostnaðarmati sem gert verður í tengslum við verkefnisáætlun fyrir hverja aðgerð. Það sama á við um fjármögnun aðgera af byggðaaætlun.

Samræming áætlana

Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið vinnur að því að samræma áætlanagerð á öllum megin sviðum ráðuneytisins sem leggja grunn að innviðum og þjónustu í samfélaginu, sveitarstjórnar- og byggðamál, samgöngur og fjarskipti. Þessi svið mynda eina heild þar sem starfsemi eins hefur mikil áhrif á hin. Með samþættingu er unnt að hámarka árangur af samræmingu stefna og áætlana á öllum stigum stjórnsýslunnar og samræma jákvæð áhrif. Þá verði í framkvæmd tekið mið af tengdum málefnum og horft lengra en til sérstakra verkefna einstakra málaflokka. Mótuð hefur verið sameiginleg framtíðarsýn og meginmarkmið.

Það er mat ráðuneytisins að virk stefnumótun sé forsenda framfara og er borgurum, fyrirtækjum og stofnunum nauðsynleg. Þegar lýðræðissamfélög þurfa að takast á við sameiginlegar áskoranir móta þau sér stefnu og áætlanir. Sameina þarf kraftana og brýnt er að allir hlutaðeigandi komi að lausnum og þær samþættar svo þær nýtist á fjölbættan hátt og myndi sameiginlega framtíðarsýn.

Fyrir Alþingi liggur nú frumvarp sem ætlað er að innleiða þessa breyttu aðferðarfræði og verði frumvarpið að lögum mun vinna við framkvæmd undirbúning og gerð byggðaaætlunar í framtíðinni taka mið af þeim breytingum. Þar er gert ráð fyrir því að stefnumörkun áætlana sé til 15 ára og aðgerðaráætlun sé til 5 ára, en endurskoðuð á þriggja ára fresti. Byggðaaætlun sú sem nú er lögð fram mun því verða endurskoðuð og endurgerð með hliðsjón af því nýja verklagi.

3. Samráð við mótun byggðaaætlunar

Ráðherra byggðamála fól Byggðastofnun að vinna byggðaaætlun samkvæmt nýjum lögum með bréfi dags. 9. mars 2016. Að hálfu Byggðastofnunar var lögð áhersla á opinn mótunarferil og leitað var eftir viðhorfum til þess hvernig byggðaaætlun væri best hagað eftir nýjum lögum, sem og hvernig samspilið ætti að vera við sóknaráætlanir landshlutanna og áætlanir ráðuneyta.

Byggðastofnun lagði mikla áherslu á samráð samkvæmt ákvæði um markmið laganna. Í janúar 2016, áður en eiginleg vinna við mótun nýrrar byggðaaætlunar hófst, var þingflokkum boðið til fundar í Reykjavík þar sem leitað var eftir áherslum þeirra í byggðamálum. Í apríl til júní 2016 voru haldnir fundir í öllum ráðuneytum og með samráðsvettvöngum sjö landshluta. Samráðsvettvangs landshlutanna eru skipaðir nokkrum tuga einstaklinga úr öllum geirum og svæðum landshlutans og móta sóknaráætlanir þeirra. Með þessum fundu hófst formlegt samráð sem síðan var ræktað á vefsíðu Byggðastofnunar þar sem gögn voru aðgengileg og allir gátu lagt fram tillögur. Að auki var fundað með starfshópi landbúnaðar- og sjávarútvegsráðherra um að treysta innviði og búsetu í sveitum og stýrihópi Stjórnarráðsins um byggðamál þar sem sitja fulltrúar allra ráðuneyta.

Í mars 2016 var sett á laggirnar verkefnisstjórn sem í sátu:

- Aðalstein Þorsteinsson, forstjóri Byggðastofnunar, formaður,
- Herdís Sæmundardóttir, þá stjórnarformaður Byggðastofnunar,
- Hanna Dóra Hólm Másdóttir, þá starfsmaður í sjávarútvegs- og landbúnaðarráðuneytinu, nú í samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti og formaður stýrihóps Stjórnarráðsins um byggðamál,
- Gauti Geirsson, þá aðstoðarmaður sjávarútvegs- og landbúnaðarráðherra,
- Karl Björnsson, framkvæmdastjóri Sambands íslenskra sveitarfélaga.

Til þess að fá sýn á byggðapróun utan frá var Framtíðarsetur Íslands fengið til þess að greina sviðsmyndir fyrir búsetuþróun á landinu til ársins 2030 og voru niðurstöður kynntar á opnum fundi í Reykjavík 27. september 2016.

Í október og nóvember voru aftur haldnir fundir með samráðsvettvangs landshlutanna, stjórn Sambands sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu, Sambandi íslenskra sveitarfélaga og stýrihópi Stjórnarráðsins um byggðamál og þá um þau drög að tillögum sem lágu fyrir. Í framhaldinu breyttust tillögur, nýjar voru mótaðar og aðrar felldar út.

Byggðastefna og byggðaáætlun hafa snertifleti við flesta opinbera málaflokka og ráðuneyti. Áætlanir ráðuneyta og stefnuskjöl, s.s. ferðamálaáætlun og samgönguáætlun eru mikilvæg byggðamál sem leiða að markmiðum byggðaáætlunar og brýnt samkvæmt lögunum að samstillja byggðaáætlun við þær. Á þróunarsviði Byggðastofnunar var farið yfir 93 opinber stefnuskjöl og áætlanir með tilliti til slíkrar samstillingar. Að auki var öllum ráðuneytum send skrá til útfyllingar fyrir fundina um mótun byggðaáætlunar. Beðið var um að skráðar yrðu þær áætlanir hvers ráðuneytis sem leiddu að markmiðum byggðaáætlunar. Í úrvinnslu beindist athyglin sérstaklega að þeim aðgerðum í áætlunum ráðuneyta sem á var lögð áhersla á samráðsfundum í landshlutunum.

Samráð var haft við starfsmenn ráðuneyta sem sinna áætlunum sem taldar voru tengjast byggðaáætlun. Tillögur til byggðaáætlunar sem sendar voru Byggðastofnun um vefsíðu stofnunarinnar tók verkefnisstjórn áætlunarinnar til umræðu á fundi 23. nóvember 2016. Sumar tillögurnar taldi verkefnisstjórnin vera innifaldar í þeim tillögum sem mótaðar höfðu verið í framhaldi af samráði við samráðsvettvang landshlutanna, ráðuneyti og stofnanir, aðrar ætti að fella inn í áætlunina og enn aðrar hentuðu illa í byggðaáætlun, væru ýmist of staðbundnar, sértækar eða tæknilega flóknar og dýrar.

Drögum að byggðaáætlun var skilað til ráðherra í janúar 2017 eða um það leyti sem byggðamál voru færð í nýtt ráðuneyti samgöngu- og sveitarstjórna. Haustið 2017 var skipaður verkefnishópur fulltrúa allra skrifstofa samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytisins, Byggðastofnunar og Sambands íslenskra sveitarfélaga til að fullvinna drög Byggðastofnunar. Endurbætt drög hafa síðan verið kynnt öllum ráðuneytum, sveitarfélögum og landshlutasamtökum – og sett í opið samráðsferli. Drög að þingsályktuninni hafa verið yfirfarin í ljósi ábendinga sem fram hafa komið.

4. Áherslur eftir markmiðum

Hér er gerð grein fyrir samantekt úr samráðinu, en það hefur eins og áður segir dregið fram margvíslegar áherslur sem leggja ber á við mótun og framkvæmd byggðaáætlunar. Áherslunum er skipt niður eftir þeim fremur markmiðum sem byggðaáætlun vinnur að.

A. Jafna aðgengi að þjónustu.

Ljósleiðaravæðing

Á fundi með fulltrúum þingflokka á Alþingi og á öllum fundum með samráðsvettvangi landshlutanna kom fram mikil áhersla á að dreifbyli landsins allt yrði ljósleiðaravætt sem fyrst. Um ljósleiðaravæðinguna var fundað með Póst- og fjarskiptastofnun og innanríkisráðuneytinu sem unnið hefur með fjarskiptasjóði og starfshópi um verkefnið „*Ísland ljóstengt*.“ Markmið þess verkefnis er að 99,9% heimila og vinnustaða á landinu öllu eigi kost á 100Mb/s nettengingu árið 2020. Aukið fé til verkefnisins á grundvelli byggðaáætlunar stuðlar að því að fjárhagslega veik sveitarfélög eiga aukna möguleika á samkeppnisstyrkjum frá ríkinu/fjarskiptasjóði. Það gefur færi á uppbyggingu þeirra fyrr en ella. Jafnframt stuðlar framlag byggðaáætlunar að því að aðgengi að 100Mb/s nettengingum verði mögulega 100% á landsvísu þegar að upp er staðið. Það skiptir miklu fyrir þau 100-200 heimili sem annars yrðu útundan. Mikilvægt er að tryggja þeim byggðum aðgang að háhraðanettengingum sem hafa fá tækifæri til að eflast og þróast.

Grunnþjónusta

Byggðastofnun hefur safnað upplýsingum um staðsetningu þjónustustarfa ríkis, sveitarfélaga og fyrirtækja. Mikilvægt er að setja þessar upplýsingar fram á aðgengilegu korti á alnetinu þannig að auðveldlega fáiast yfirsýn yfir hvar hina ýmsu þjónustu er að finna.

Tillaga um stefnumótun um opinbera þjónustu var sett fram í byggðaáætlun 2013-2017 og hefur verið unnið að gagnaöflun sem stefnumótunin mun byggjast á. Markmið tillögunnar er að allir íbúar landsins, óháð búsetu og efnahag, njóti sama aðgengis að opinberri grunnþjónustu. Það hefur hins vegar ekki verið skilgreint hvað felst í jafnrétti til búsetu og grunnþjónustu. Horfa þarf til stöðu mála á einstökum sóknaráætlanasvæðum. Misjafnt er hvort og hvernig tekið er tillit til slíkra sjónarmiða við stefnumótun í

málaflokkum einstakra ráðuneyta. Mikilvægt er að skilgreina réttinn til grunnþjónustunnar á hinum mismunandi sviðum og ákveða hvernig settum markmiðum verður náð.

Miklar breytingar hafa orðið á heilbrigðisþjónustu síðustu ár og á fundum samráðsvettvangs landshlutanna kom fram mikil óánægja með skerta þjónustu sem breytingarnar hafa haft í för með sér. Víða var dæmi tekið um skerta þjónustu við barnshafandi konur sem þurfa að ferðast um langan veg til þess að fæða. Almennt gætti óryggis gagnvart breytingum í heilbrigðisþjónustu og óánægju með mikinn ferðakostnað við að sækja grunnheilbrigðisþjónustu, sjúkraflutninga ofl. Rætt var um óryggi heilbrigðisstofnana sem vinnustaða og að það væri veigamikill þáttur þess að oft gengur treglega að ráða starfsfólk til heilbrigðisstofnana utan höfuðborgarsvæðisins. Læknastöður á stórum sjúkrahúsum þar hafa verið ómannaðar árum saman þrátt fyrir margs konar viðleitni sjúkrahúsanna til að bæta úr. Þá var bent á að heilbrigðisumdæmi stæðust ekki á við svæði sóknaráætlana og samstarf sveitarfélaga sem torveldaði samskipti og áhrif staðbundinna stjórnvalda.

Í nokkrum löndum með stór dreifbýl svæði hefur áhersla verið lögð á að þróa nám í héraðslækningum í þeim tilgangi að bæta úr læknskorti og miða nám að starfsskilyrðum á slíkum svæðum. Þar geta læknar staðið einir gagnvart ýmsum verkefnum sem þurfa skjóta úrlausn, langt er í slysa- og legudeildir sjúkrahúsa og annars konar liðsinni auk þess sem kröfur um fjölbæfni er meiri en í þéttbýlinu. Í sumum löndum gefst læknanemum eða sérnámslæknum kostur á að breyta námstilhögun með tilliti til héraðslækninga þó ekki hafi verið byggt upp sérnám í þeirri grein. Í reglugerð nr. 467 frá 24. apríl 2015 eru héraðslækningar í fyrsta skipti skilgreindar sem undirsérgrein heimilislækninga. Voru Íslendingar fyrstir Evrópuþjóða til þess.

Að undanfögnu hefur hópur innan Félags íslenskra heimilislækna unnið að marklýsingu fyrir undirsérgreinina og kannað hvernig þessum málum er fyrir komið annars staðar. Með sérnámi í héraðslækningum þar sem heimilislæknar eru sérstaklega þjálfaðir til starfa í dreifbýli má ætla að áhugi á að starfa á landsbyggðinni myndi aukast, læknar þar verði ánægðari og öruggari í starfi og betur muni ganga að manna þar stöður lækna. Í ofangreindri reglugerð er ákvæði um mats- og hæfnisnefnd sem skal meta og samþykkja marklýsingu fyrir einstakar sérnámsbrautir auk þess að meta bæfni heilbrigðisstofnana eða deilda til að öðlast viðurkenningu sem kennslustofnun. Sérnámið á sér hins vegar hvergi skilgreindan samastað innan heilbrigðis- eða menntakerfisins og á því ekki nauðsynlegan bakhjarl til þess að tryggja því framgang og fjármagn til framtíðar.

Vinna þarf markvisst eftir heilbrigðis- og velferðaráætlunum. Unnið er að mörgum og góðum áætlunum á þeim sviðum í velferðarráðneytinu. Í áætlunum er oft lögð áhersla á jöfnuð, að þjónustan verði góð óháð kyni, uppruna og efnahag einstaklinga. Mikilvægt er að skilgreina grunnþjónustu heilbrigðis- og velferðarþjónustu og hvernig réttur landsmanna til hennar verði tryggður óháð búsetu. Þá er mikilvægt að þessar áætlanir verði mótaðar í sátt við þá sem þær eru gerðar fyrir.

Áhersla er lögð á að áætlanir á heilbrigðissviði fái þinglega meðferð og öryggi verði skapað um framtíðarstarf heilbrigðisstofnana og þjónustu þeirra um allt land.

Loks er nauðsynlegt að styrkja nýsköpun og tækni á sviði velferðarþjónustu þannig að félag- og heilbrigðisþjónusta verði aðgengileg öllum hvar sem fólk býr á landinu. Hér er sérstaklega horft til nýrra viðhorfa, breyttra aðferða, skipulags og notkun sérstakra tæknilausna við framkvæmd velferðarþjónustu.

Verslun

Verslun er ein af grunnstöðum byggðar á dreifbýlum svæðum þar sem íbúar eiga langt að sækja í stærri þjónustukjarna. Helstu vandamál verslana á dreifbýlum svæðum er lítill heimamarkaður sem leiðir af sér takmarkaða veltu og mikill flutningskostnaður aðfanga sem er því hærri sem fjær dregur frá höfuðborgarsvæðinu þó sums staðar hafi velta verslana í dreifbýli aukist með fjölgun ferðamanna, mest yfir sumarmánuðina. Þá hefur samkeppni við stórmarkaði í nálægum byggðarlögum og á höfuðborgarsvæðinu aukist á undanfögnu árum. Allt þetta leiðir til þess að verslunarrekstur á dreifbýlum svæðum er hæpinn, ábati lítill en mikil hætta á skuldsetningu eigenda og jafnvel gjaldþroti. Sem dæmi má nefna að nýverið var versluninni á Bakkafirði lokað en á undanfögnu misserum hafa verslanir í Grímsey, Hrísey og á Kópaskeri verið endurreistar.

Samþjöppun þjónustu og ferðakostnaður

Með þeim breytingum sem orðið hafa með sameiningu stofnana eins og sjúkrastofnana, sýslumanna, lögreglu og nú síðast pósthúsa hefur aukist verulega kostnaður fólks utan stærsta þéttbýlis við að sækja grunnþjónustu. Ekki er raunhæft að jafna aðgengi að þjónustu fyllilega. Því valda bæði fjárhagslegar, landfræðilegar og tæknilegar ástæður. Hins vegar er hægt að jafna muninn að því leyti að þeir sem þurfa að sækja þjónustu um langan veg fái bættan þann kostnað sem hlýst af þeirri hagræðingu sem veldur því að lengra verður að sækja grunnþjónustu en áður. Eðlilegt er að þau ráðuneyti sem forgöngu hafa haft um

skipulagsbreytingarnar móti reglur um hvernig aðstöðumunur við að sækja þjónustuna verður jafnaður. Má ætla að þar liggi fyrir upplýsingar um kostnaðarauka notenda sem veginn hafi verið á móti þeim vænta sparnaði og hagræðingu sem að var stefnt.

Ýmiss konar þjónusta, bæði einkaaðila og opinberra, sem og afþreying er aðeins í boði í höfuðborginni. Þar er langöflugasta þéttbýlið og eðlilega hefur ríkið markvisst búið í haginn fyrir uppbyggingu þar, t.d. tónleikahúsið Hörpu og Þjóðleikhúsið. Samgöngukerfið er líka byggt upp með Reykjavík og suðvesturhornið sem miðpunkt. Allir landsmenn verða því að leggja leið sína til Reykjavíkur bæði af nauðsyn, til að sækja þangað þjónustu opinberra aðila og einkaaðila sem ekki er í boði annars staðar, sem og til þess njóta menningarlífs.

Síðustu ár hefur í samvinnu við landshlutasamtök sveitarfélaga verið skipulagt net almenningssamgangna út frá Reykjavík sem teygir sig víða um landið. Netið nær ekki til landsins alls og fjárhagsgrunnur þess er óviss.

Flugsamgöngur innanlands eru reknar á vegum einkaaðila án ríkisaðstoðar nema á þeim leiðum þar sem farþegar eru fáir. Hefur flug sem samgöngumáti átt undir högg að sækja undanfarin ár, farþegum fækkað og áfangastöðum, vegna bættra vegasamgangna og hárra flugfargjalda. Sterk krafa er uppi um að innanlandsflugið verði skilgreint sem hluti almenningssamgangnakerfisins og að flugfargjöld verði niðurgreidd fyrir þá sem eiga um langan eða erfiðan veg að fara til Reykjavíkur.

Mikilvægt er að net almenningssamgangna á landi og í lofti verði skilgreint og reglur mótaðar um niðurgreiðslu fargjalda.

Orkukostnaður

Á undanförunum árum hafa verið stigin skref í að jafna húshitunarkostnað landsmanna. Engu að síður er ljóst að enn er mikill munur á orkukostnaði heimila. Þannig er kostnaður heimilis í dreifbýli á svæði RARIK rúmlega 70% hærri en í Reykjavík. Það er raunar mun meiri munur ef miðað er við allra lægsta orkukostnað sem er á Seltjarnarnesi.

Orka er ein af grunnforsendum búsetu á landsbyggðinni. Því er mikilvægt að jafna orkuverð til að bæta samkeppnisstöðu byggðarlaga þar sem orkuverð er hátt. Áfram verði stigin skref í átt að jöfnun orkuverðs til heimila og þau fela líka í sér að áfram verði unnið að meira afhendingaröryggi orku og minni raforkunotkun við kyndingu hitaveitna með aukinni notkun varmadæla og að að áframhaldandi aðgerðir á því sviði verði eftl.

Fjarnám

Á samráðsfundum fulltrúa landshlutanna birtust áhyggjur af framtíð þeirra fjögurra háskóla sem starfræktir eru utan höfuðborgarsvæðisins, sem og af framhaldsskólunum. Þá komu fram viðhorf um að með bættri tækni mætti auka námsframboð og bæta skilyrði til fjarnáms á flestum stöðum, að efla þyrfti símenntunarstöðvar til samstarfs við framhaldsskóla og háskóla. Á undanförunum árum hefur starfsemi háskóla og aðsókn að háskólanámi stóraukist hér á landi. Með tilkomu þekkingarsetra og auknu framboði háskólanna á fjarnámi hafa möguleikar landsmanna til að leggja stund á háskólanám óháð búsetu aukist. Þekkingarsetrin veita nemendum þjónustu sem skapar þeim skilyrði til að stunda fjarnám á háskólastigi án þess að þurfa að flytja búferlum. Þjónustan sem nemendum er veitt er einkum les- og vinnuaðstöðu, kennslustofur, fjarfundabúnaður, námsráðgjafar og prófhald í fjarnámi fyrir hönd háskólanna. Þá var bent á að tímabundið kæmu þær aðstæður upp að iðnnemar gætu ekki lokið námi í heimabyggð þar sem of fáir væru í námi miðað við stuðningsreglur mennta- og menningarmálaráðuneytisins. Þeir þyrftu þá að flytjast brott til að ljúka námi.

Fjarnám hefur verið hluti af námsframboði íslensku háskólanna í um tvo áratugi. Aðsókn í fjarnám hefur aukist jafnt og þétt á síðustu árum og nú er boðið upp á fjarnám af einhverju tagi við flesta háskóla landsins og voru nemendur í fjarnámi á háskólastigi árið 2015 um 3.200 talsins (um 16% háskólanema). Hraðar framfarir á sviði tækni og kennslufræði hafa leitt til þess að nýjar aðferðir hafa þróast við miðlun kennsluefnis sem nýtast jafnt í hefðbundnu háskólanámi, sveigjanlegu námi og fjarnámi. Dæmi um þessar kennsluaðferðir eru spegluð kennsla og opin netnámskeið. Kennslu- og námsfyrirkomulag fjarnáms er mismunandi milli fræðasviða og háskólastiga.

Samstarfsnefnd opinberra háskóla hefur staðið fyrir samstarfi háskólanna sem hafa haft að markmiði að endurskoða verkaskiptingu á milli starfseininga skólanna, samnýta námskeið og námsleiðir, aðstöðu og búnað og síðast en ekki síst að ryðja úr vegi hindrunum fyrir samstarfi á sviði kennslu, náms og rannsókna.

Menningarstofnanir

Í menningarstefnu stjórnvalda er lögð áhersla á þekkingu, rannsóknir og miðlun á menningararfinum til að efla vitund um sögulegt samhengi og til að styrkja sjálfsmynd landsmanna. Þá er unnið að unnið að undirbúningi tillagna um framkvæmd á þingsályktun frá 2014 um varðveislu menningararfleifðar á stafrænu formi. Nú eru á landinu 45 viðurkennd söfn en auk þeirra eru út um allt land mikill fjöldi setra og sýninga (sbr. skilgreiningu í 5. gr. safnalaga nr. 141/2011). Til að efla markvissa varðveislu, rannsóknir og kynningu á menningararfinum er mikilvægt að þessir aðilar auki samstarf sitt á ýmsum sviðum, s.s. í sýningarhaldi, geymslumálum, kynningarmálum o. fl. Stóraukinn ferðamannastraumur eykur þörfina á því að bjóða m.a. upp á góð söfn og sýningar.

Alþingi hefur átt sinn hlut í að koma mörgum þessum einungum á fót en í ljósi nýrra laga um opinber fjármál er einsýnt að ríkið getur ekki staðið að því að styrkja slíka starfsemi án nánari stefnu og markmiðssetningu á þessu sviði. Stefna ætti að því að sameina slíkar rekstrareiningar annað hvort innbyrðis eða sameina þær viðurkenndu safni í landshlutanum.

B. Jafna tækifæri til atvinnu

Innanhéraðsvegir

Á samráðsfundum með fulltrúum landshlutanna kom fram mikil áhersla á samgöngur sem ráðandi forsendu fyrir atvinnu- og þjónustusókn landsmanna. Vegasamgöngur innan landshlutanna ráða mörkum atvinnusóknarsvæða, svæða þar sem íbúar geta ferðast daglega milli heimilis og vinnustaðar, og þjónustusvæða, svæða þar sem íbúar geta sótt grunnþjónustu. Í samgönguáætlun er sterkur samhljómur við áherslur fyrri byggðaáætlana og þær áherslur komu enn fram á fundum um mótun byggðaáætlunar nú í samráðsvettvangi landshlutanna. Í byggðaáætlun 2018-2024 er áhersla á niðurgreiðslu ferðakostnaðar og skilgreiningu almenningssamgangna. Ekki eru gerðar sérstakar samgöngutillögur heldur er lögð áhersla á framkvæmdir samkvæmt samgönguáætlun.

Dreifikerfi og þrífösun rafmagns

Þörf er á miklu átaki varðandi uppbyggingu flutnings- og dreifikerfis raforku. Þannig er flutningskerfið að stórum hluta fullnýtt og ekki hægt að koma orku á milli landshluta eða héraða á meðan ekki fæst leyfi til að ráðast í endurnýjun flutningslína. Þetta ástand veldur því að ekki er hægt að útvega raforku í stað innfluttra orkugjafa eða til að ráðast í nýframkvæmdir. Þá er afhendingaröryggi minna en ella.

Á samráðsfundum með fulltrúum landshlutanna kom fram mikil áhersla á þrífösun rafmagns fyrir dreifbýli en um 70% dreifikerfis RARIK var þriggja fasa árið 2016. Mikilvægt er að hægt verði að flýta þrífösun svo hún svari þörfum á allra næstu árum. Við framkvæmdir við raforkukerfið þarf að horfa til samlegðar með öðrum jarðvinnuframkvæmdum.

Í ljósi takmarkana á flutningskerfi raforku hefur mikilvægi smávirkjana aukist og framleiðslu rafmagns fyrir staðbundinn markað. Smávirkjanir eru til þess fallnar að bæta staðbundið afhendingaröryggi og eru jafnan taldar umhverfisvænar í samanburði við stórvirkjanir.

Rafhleðslustöðvar

Aukin nýting á vistvænum orkugjöfum í bílafloata landsmanna er mikið áherslumál og leiðir að markmiði byggðaáætlunar um sjálfbærni. Þegar er af hálfu stjórnvalda verið að skipuleggja átak í uppbyggingu rafhleðslustöðva víða um land. Vegna einhæfni á vinnumarkaði og einhæfu þjónustuframboði í fámennari og dreifbýlli byggðarlögum landsins þurfa íbúar að keyra langar vegalengdir til og frá vinnu eða vegna annarra erinda og því fylgir mjög verulegur og þyngjandi aksturskostnaður. Á sama tíma er ólíklegt að markaðurinn verði búinn að leysa úr þörf á rafhleðslustöðvum fyrir bíla á næstunni í þessum sömu byggðarlögum vegna fámennis. Til að fyrirbyggja öflug byggðaáhrif er æskilegt að örva og ýta enn frekar undir rafbílavæðingu utan höfuðborgarsvæðisins og þá verði einkum horft til svæða þar sem ólíklegt má teljast að markaðurinn leysi þessi mál á næstu tveimur til þremur árum.

Aflamark

Aflamark Bygðastofnunar byggist á 10. gr. laga um stjórn fiskveiða og hefur verið nýtt frá fiskveiðiárinu 2013-2014 til þess að styðja við veiðar og vinnslu í smærri sjávarbyggðum þar sem atvinnulíf er einhæft og sjávarútvegur er megin undirstaða atvinnulífs og byggðar. Á fiskveiðiárinu 2016/2017 hafði Bygðastofnun ríflega 4.500 þorskígildistonn til ráðstöfunar. Stofnuninni er heimilt samkvæmt gildandi reglum að gera allt að sex ára samninga með það að markmiði að fyrirsjáanleiki í rekstri fyrirtækja á viðkomandi stöðum aukist sem leiðir til aukinnar byggðafestu. Í gildi eru ellefu

samningar vegna eftirtalinna staða: Tálknafjarðar, Þingeyrar, Flateyrar, Suðureyrar, Drangsness, Hríseyjar, Grímseyjar, Raufarhafnar, Bakkafjarðar, Breiðdalsvíkur og Djúpavogs. Aðgangur að aflaheimildum á flestum þessum stöðum eru afar takmarkaður og líklegt að þar yrði fiskvinnsla ekki starfrækt án þessara heimilda. Aflamarkið er þannig mikilvæg byggðaaðgerð þar sem því verður við komið.

Hinn almenni byggðakvóti og skipting hans er verkefni atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytisins. Í ljósi þess að vel hefur tekist til með hinn sértæka byggðakvóta, aflamark Byggðastofnunar, hafa þau sjónarmið komið fram að vænlegt sé að samhæfa úthlutun þessara aflaheimilda til þess að ná sem mestum áhrifum á byggðapróun og byggðafestu í sjávarbyggðum. Samhæfð úthlutun aflaheimilda gæti leitt til einfaldari stjórnsýsla á þessu sviði og eins með því að færa henni tengd verkefni við úthlutun heimildanna.

Ferðabjónusta

Ferðabjónusta hefur vaxið stórlega síðustu ár og spár benda til að ferðamönnum muni fjölga mjög á næstu árum. Mikilvægt er að dreifa álagi af ferðamönnum og sóknarfærum sem þeir skapa, bæði á landið og á árstíma. Margs konar aðgerðir eru standa yfir á vegum opinberra stofnana og samtaka fyrirtækja í ferðabjónustu til þess að bregðast þannig við vaxandi fjölda ferðamanna. Í þessu sambandi þarf einnig að huga að samgöngumálunum, því erfiðar samgöngur eða skortur á uppbyggingu getur beinlínis komið í veg fyrir þróun ferðabjónustu utan hringvegjar.

Á samráðsfundum með fulltrúum landshlutanna var alls staðar lögð áhersla á að tryggja þurfi fjármuni til uppbyggingar og viðhalds ferðamannastaða, breytta skiptingu skatttekna þannig að hlutur sveitarfélaga verði meiri og eins með gjaldtöku.

Flugvélaeldsneyti

Unnið hefur verið að því að dreifa betur farþegaflugi milli Íslands og annarra landa á millilandaflugvelli á landinu, létta álagi af Keflavíkurflugvelli og bæta aðgengi að öðrum landshlutum en suðvesturhorni landsins. Ódýrara flugvélaeldsneyti á Keflavíkurflugvelli en á hinum flugvöllum er talin ein ástæða fyrir því að flugfélög eru tregari til þess að nýta þá flugvelli. Eðlilegt verður að telja að sama eldsneytisverð sé á þessum flugvöllum öllum og að til þess verði fundnar leiðir.

Nýsköpun í landbúnaði

Ýmsar reglugerðarbreytingar sem eiga rætur að rekja til viðleitni til að bæta velferð og ummönnum dýra kalla á fjárfestingu bænda. Sem dæmi má taka að í nóvember 2014 tók gildi reglugerð um velferð nautgripa þar sem kveðið er á um að öll fjós þurfa að vera lausagöngufjós fyrir lok árs 2034. Samkvæmt upplýsingum frá Landssambandi kúabænda voru í lok árs 2013 um 640 fjós á landinu. Hlutfall básafjósna af einhverju tagi er um 60%. Talið er að byggja þurfi allt að 400 ný fjós eða endurbæta gömul fyrir þennan tíma. Bændur standa því frammi fyrir mikilli fjárfestingu á næstu árum og viðbúið er að einhver bú leggist af sem kúabú og breyting verði á búskap á þeim jörðum, önnur stækki og gripum fjölgi. Þá eru bændur víða farnir að eldast og þörf er á endurnýjun í stéttinni. Sömu sjónarmið eiga að verulegu leyti við um sauðfjárabændur. Mikil aukning hefur orðið á lánum Byggðastofnunar til landbúnaðar og allt bendir til að sú þróun haldi áfram. Gera þarf stofnuninni kleift að svara þörfinni.

Nýsköpun í atvinnulífi utan borgsvæða hefur átt undir högg að sækja en borgir eru víða taldar vélarrými frumkvöðlastarfs, nýsköpunar og þróunar. Þangað hefur leið fólks legið frá svæðum þar sem störfum og fólki fækkar. Frumkvöðlar á landsbyggðinni telja margir að lítinn stuðning sé þar að finna og eftirsóknarvert fyrir byggðapróun að bæta úr með betra aðgengi að þolinmóðu lánsfjármagni. Skoða þarf hvers vegna einstaklingar og fyrirtæki af landsbyggðinni sækja í minna mæli en aðrir í þann fjárstuðning til nýsköpunar sem til boða stendur og kanna hvernig fjölga megi góðum umsóknum.

Ferðakostnaður vegna vinnusóknar

Eitt af sérkennum íslensks samfélags er að fólk bregst við staðbundnu atvinnuleysi með búferlaflutningum þangað sem framboð er á störfum. Vinnusóknarsvæði, svæði þar sem fólk getur sótt vinnu daglega frá heimili, hafa stækkað með bættum samgöngum. Það er mikilvægt í þessu tilliti að gefa kost á fleiri störfum innan daglegrar seilingar og draga úr brottflutningi. Það er sérstaklega mikilvægt að gera íbúum dreifbýlis kleift að sækja vinnu af bæ. Í þjónustukönnun sem unnin var á Norðurlandi vestra og birt var 2016 kom í ljós að rúm 60% vinnandi fólks í dreifbýli Austur-Húnavatnssýslu sóttu vinnu af bæ. Í öðru dreifbýli á Norðurlandi vestra var hlutfallið lægra eða milli 40 og 50%. Engin ástæða er til að ætla að ástandið sé annað í öðrum landshlutum. Ferðakostnaður vegna lengri vinnusóknar dregur þó úr gildi þessa valkosta. Almenningsamgöngur eru ekki valkostur sem ferðamáti nema í stærsta þéttbýli og í nágrenni

Þess. Endurgreiðsla í formi frádráttar frá skatti er leið til þess að koma til móts við óhjákvæmilegan ferðakostnað og styður búsetu í dreifbýli og smærri þéttbýli.

Eitt af meginmarkmiðum byggðaáætlunar er að jafna tækifæri allra landsmanna til atvinnu og þjónustu. Í byggðaáætlun 2013 – 2017 fólst ein aðgerð í að skilgreina rétt landsmanna til grunnþjónustu á helstu sviðum opinberrar þjónustu. Vinna við það er í gangi og mikilvægt að ljúka henni.

Dreifing starfa

Störf við hæfi fyrir bæði kynin eru ein meginforsenda fyrir búsetuvali. Því er mikilvægt að ríkið stuðli að fjölgun fjölbreyttra starfa sem víðast um landið. Bæði með því að dreifa störfum á vegum ríkisins sjálfs með sem sanngjörnum hætti en einnig með því að skapa hvata fyrir einkaaðila til að velja starfsemi sinni stað sem víðast um landið.

Störf á vegum ríkisins og stofnana þess hafa verið og eru hlutfallslega fleiri á höfuðborgarsvæðinu en íbúafjöldi þess svæðis gefur tilefni til. Að sama skapi eru hlutfallslega færri störf á landsbyggðinni en íbúafjöldi gefur tilefni til. Þannig var hlutur höfuðborgarsvæðisins af heildaríbúafjölda landsins 64% um áramót 2013/2014 en á sama tíma var hlutdeild í heildarstöðugildum hjá ríki og og opinberum hlutafélögum 71%. Með nútíma samskiptatækni er hægt að vinna fjölmörg störf hvar sem er án nokkurra vandkvæða. Þrátt fyrir vilja og viðleitni til að breyta því hefur árangur látið á sér standa. Lagt er til að ráðuneyti og stofnanir skilgreini hvaða störf hægt er að vinna utan veggja ráðuneytis. Til að byrja með verði stefnt á að 10% starfa verði skilgreind með þeim hætti og þau auglýst þannig að um störf án staðsetningar sé að ræða.

Bein nýting skattkerfis í byggðatilgangi

Til þess að gera staðarval einkafyrirtækja utan höfuðborgarsvæðisins fýsilegri í Noregi hefur fengist góð reynsla af stíglækkandi tryggingagjaldi eftir því sem lengra dregur frá höfuðborgarsvæðinu. Þetta fyrirkomulag hefur verið samþykkt af ESA og fellur undir ríkisstyrkjareglur. Í Noregi er álitnið að þessi byggðastyrkur skekki samkeppni minna en aðrir byggðastyrkir.

Staðarval fyrir ríkisstarfsemi

Á vegum ríkisins og stofnana þess er sífelldþróun sem kallar á breytingu á fyrirkomulagi þess hvernig verkefnum er sinnt. Oft gerist það með því að nýjar stofnanir eru settar á laggirnar og oftast er þeirri nýju starfsemi valinn staður í Reykjavík eða að minnsta kosti á höfuðborgarsvæðinu.

Þegar stofnað er til nýrrar starfsemi gefst kjörið tækifæri til að kanna hvort ekki sé hægt og beinlínis hagkvæmt að velja staðsetningu úti á landi. Lagt er til að slík könnun verði fastur hluti í því ferli sem fram fer við undirbúningi að því að setja nýja starfsemi eða stofnun á fót.

Fjórða iðnbyltingin

Mikilvægt er að horfa til tækniþróunar og sjálfvirkni sem tekur að hluta við af hefðbundnum störfum, fjórðu iðnbyltingarinnar svokölluðu. Byggðaáætlun getur stutt við verkefni sem auka tækniþekkingu og hagnýtingu nútímataekni í ýmsum atvinnugreinum, svo sem í ferðaþjónustu, fjarheilbrigðisþjónustu o.fl. Þá eru mikil tækifæri víða um land í hagnýtingu líftækni, t.d. framleiðsla virkra lífefna úr þörungum, sjávarfangi og landbúnaði. Einnig eru önnur tækifæri tengd ríkulegum auðlindum í náttúru landsins, t.d. í tengslum við jarðvarma.

C. Stuðla að sjálfbærri þróun byggða um land allt

Brothættar byggðir

Breyttir atvinnuhættir, aðrar kröfur um atvinnutækifæri, ekki síst vegna aukinnar menntunar, kröfur um þjónustu, bæði af hálfu opinberra aðila og einkaaðila, valda því að mörg byggðarlög eiga undir högg að sækja og á stórum svæðum hefur íbúum fækkað mikið. Á síðustu árum hefur aldurssamsetning íbúanna breyst mjög sem gerir enn erfiðara en ella að halda uppi og bjóða upp á þá þjónustu sem nútíminn krefst. Að hluta er þróunin vegna tæknibreytinga. Byggðir sem erfiðast eiga að þessu leyti eiga jafnvel í örðugleikum við að notfæra sér opinber stöðkerfi. Með verkefninu „Brothættar byggðir“ hefur verið leitast við að styðja þær byggðir til sjálfbærni með því að leiða fram vilja og skoðanir íbúanna sjálfra og leita lausna á forsendum þeirra í samvinnu við þá sem koma að málum byggðarlagsins og láta sig framtíð þess varða. Verkefnið hefur þótt takast vel, líka að mati hlutlausra matsaðila sem skiluðu niðurstöðum til atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytisins 2015. Þykir verkefnið hafa skilað þeim árangri að lagt er til að því verði haldið áfram og að hægt verði að taka inn í það ný byggðarlög sem þess óska og þurfa.

Húsnæðismál

Víða um land er staðan á húsnæðismarkaði sú að söluverð íbúðarhúsnæðis er miklu lægra en byggingarkostnaður jafnvel þó að skortur sé á íbúðarhúsnæði og mikil eftirspurn. Á þessum stöðum hefur lítið sem ekkert verið um nýbyggingar íbúðarhúsnæðis. Þá er víða húsnæðisekla, jafnvel á litlum þéttbýlisstöðum þar sem íbúum hefur fækkað og hún kemur í veg fyrir fólksfjölgun á þessum stöðum.

Með lögum um almennar íbúðir nr. 52/2016 er komin leið til að taka á þeim vanda sem skortur á leiguhúsnæði er en eftir stendur að stuðla að byggingu íbúðarhúsnæðis á frjálsum markaði. Mikilvægt er að hvetja einstaklinga til byggingar íbúðarhúsnæðis á ofangreindum svæðum og vænlegast að ríki og sveitarfélög veiti stofnstyrki til byggingar íbúðarhúsnæðis á frjálsum markaði.

Lykilatriðið í því samhengi eru m.a. samræmdar húsnæðisáætlanir sveitarfélaga þar sem sveitarfélög greina til lengri og skemmri tíma þörf á uppbyggingu húsnæðis og helstu áskoranir og tækifæri í húsnæðismálum. Íbúðalánasjóður hóf á árinu 2017 að halda utan um slíkar samræmdar áætlanir en nauðsynlegt er að styrkja lagagrundvöll fyrir slíkri vinnu sem og gagnaöflun af hálfu sjóðsins til að auðvelda sveitarfélögum áætlanagerðina.

Afskrift námslána

Jafnframt þessu hefur reynst erfitt að fá fólk með framhaldsmenntun til starfa á svæðum þar sem íbúum fækkar jafnvel þótt störf við hæfi standi að einhverju marki til boða. Mikilvægt er að takist að ráða í þær stöður sem krefjast langskólamenntunar. Annars verða íbúar að sækja ýmiss konar sérfræðipjónustu um langan veg með ærnum kostnaði. Með afskrift hluta námslána skapast sterkur hvati til búsetu og starfa þar sem slíkt er í boði og afskrift gæti verið meiri hjá þeim stéttum sem mestur skortur er á.

Þjónusta við innflytjendur

Nýbúum hefur fjölgað hér á landi síðustu ár og fyrirsjáanleg er vaxandi fjölgun þeirra á næstu árum. Mikilvægt er að nýbúum sé veitt aðstoð við aðlögun að íslensku samfélagi með fræðslu um það og þá fyrst og fremst um íslenskt mál. Mikilvægt er að auðvelda nýbúum aðgang að þjónustu og fræðslu við hæfi. Sveitarfélög hafa annast fræðslu fyrir innflytjendur og er mikilvægt að ríkið veiti sveitarfélögum aukinn fjárhagsstuðning í samræmi við vaxandi fjölda nýrra íbúa.

Fjarlækningar og velferðarþjónusta

Þróun heilbrigðiskerfisins síðustu ár hefur borið með sér samdrátt auk þess sem áhersla hefur í vaxandi mæli verið í málefnum aldraðra. Mjög er horft til fjarskipta í samskiptum heilsugæslulækna og sérfræðilækna, fjarlækninga og þjónustu við þá sem geta búið á heimili sínu þrátt fyrir líkamlegar og andlegar takmarkanir. Sú þjónusta verður að vera nærþjónusta og með henni má bæta búsetuskilyrði margra.

Tækniþróun skapar nýja möguleika til þess að veita þjónustuna en samt er nærtækast að hún sé falin sveitarfélögum sem þegar starfrækja velferðarþjónustu á ýmsum sviðum, mismunandi eftir aðstæðum. Í nýlegri skýrslu Norrænu ráðherranefndarinnar, State of the Nordic Region, er bent á að rafrænar lausnir geti aukið aðgengi að heilbrigðisþjónustu og því skili fjárfesting sér á því sviði sér mjög vel og dragi úr ójafnræði. Net- samtöl við lækna eru að verða algengari á hinum Norðurlöndunum. Í öllum þessum samanburði getur Ísland gert mun betur.

Fjölmiðlar

Fjölmiðlun á landsbyggðinni á undir högg að sækja. Tekjumöguleikar eru takmarkaðir vegna lítilla markaðssvæða. Eftirspurn eftir bæði fréttum og þáttum sem fjalla um staðbundna viðburði er þó til vissulega til staðar, að minnsta kosti bæði meðal heimafólks og brottfluttra. Fjölmiðlar sem ná til landsins alls sinna flestir minni byggðarlögum aðeins takmarkað. Fagleg fjölmiðlun er mikilvæg til að viðhalda sjálfsmynd íbúa, kynna mismunandi byggðarlög, auka þar með á sameiginlega vitund og samstöðu. Mikilvægt er að styrkja starfsemi staðbundinna fjölmiðla bæði vegna vinnslu fréttu og þáttagerðar.

Í nýlegri skýrslu nefndar um rekstrarvanda fjölmiðla er bent á að koma mætti til móts við svæðisbundna fjölmiðla með niðurgreiðslu á pósthúsbúðum.

Menntun

Menntunarskilyrði eru ein meginforsenda fyrir sjálfbærri byggðarþróun í því skyni að samfélög nái að endurnýja sig og fást við síbreytilegar aðstæður.

Töluverður munur er á menntunartígi íbúa eftir einstökum landshlutum og sérstaklega er munurinn mikill í samanburði höfuðborgarsvæðis og landsbyggðar. Samkvæmt stöðugreiningu sem unnin var fyrir Byggingastofnun árið 2015 (gögn frá 2011 og 2012) kemur í ljós að hlutfall íbúa með grunnskólapróf eða minna sem mestu menntun er um helmingi hærra á landsbyggðinni en á höfuðborgarsvæðinu og er munurinn öfugur þegar skoðaðar eru tölur um háskólamenntun. Hlutfall íbúa með stúdentspróf er aftur á móti svipaður á milli landshluta eða um 18% og heldur stærri hluti íbúa landsbyggðarinnar hefur sótt sér ýmis konar verk- og iðnmenntun en á höfuðborgarsvæðinu.

Aðgengi að menningarstarfsemi

Á grundvelli aðgerðaáætlunar um menningu barna og ungmenna 2014-2017 sem byggist á menningarstefnu stjórnvalda hefur verið stofnað til verkefnisins „List fyrir alla“ sem leggur megináherslu á menningu fyrir börn og menningu með þeim. Tilgangur verkefnisins er að jafna aðgengi barna og ungmenna að fjölbreyttum og vönduðum listviðburðum óháð búsetu og efnahag. Á tíu ára grunnskólagöngu er stefnt að því að nemendur öðlist sem kostur er góða yfirsýn og kynnist fjölbreyttum listformum. Leitast verður við að sem flestar listgreinar fái notið sín innan verkefnisins.

Frá árinu 1992 hefur mennta- og menningarmálaráðuneyti stuðlað að því að gerðar hafa verið faglegar, samanburðarhæfar rannsóknir á högum, líðan og aðstæðum barna og ungmenna. Niðurstöður þeirra hafa verið kynntar árlega undir heitinu „Ungt fólk“. Rannsóknirnar eru gerðar með reglulegu millibili meðal nemenda í 5. til 10. bekk í öllum grunnskólum landsins og einnig í öllum árgöngum framhaldsskólanna. Góður árangur hefur náðst í forvörnum frá árinu 1992 og hafa rannsóknirnar reynst öflugt vöktunartæki til að bregðast við breytingum á samfélaginu og taka á ýmsum vandamálum meðal ungs fólks. Úrvinnsla og þekking á niðurstöðum rannsókna sem þessum kemur að miklum notum í að efla og bæta lífsskilyrði ungs fólks, sérstaklega í minni samfélögum. Rannsóknirnar eru liður í vöktun og þarfagreiningu á þjónustu við börn og ungmenni og styður við stefnumótunarmálin sveisarfélaganna í málefnum ungs fólks. Þessar rannsóknir hafa sýnt að þær hafi reynst nauðsynlegar til að fylgjast með áhrifum samfélagsins á lífsgæði barna og ungmenna.

Ferðakostnaður vegna íþróttar

Einn af stærstu þáttum í rekstri hvers íþróttafélags er ferðakostnaður. Kostnaðurinn er hins vegar eins og gefur að skilja ákaflega mismunandi eftir staðsetningu íþróttafélaga á landinu. Í mörgum tilfellum er um að ræða fjölda ferða liða og einstaklinga til suðvesturhornsins á hverju keppnistímabili þar sem liðin eru flest. Dæmi eru um að ef horft er til einstakra deilda í íþróttafélögum að samanlögð vegalengd allra flokka til að sækja keppni nemi tugum þúsunda kílómetra á einu keppnistímabili. Oft lendir ferðakostnaður vegna keppnisferða á foreldrum og forráðamönnum iðkenda og því getur íþróttaiðkun ungs fólks staðið og fallið með efnahag foreldra. Íþróttastundun er mikilvæg í hverju byggðarlagi enda talin ein af bestu forvarnaraðgerðum fyrir ungt fólk. Mikilvægt er því að styðja við möguleika ungs fólks til að stunda íþróttir og taka þátt í heilbrigðri keppni við jafnoka sína.

Á fjárlögum ársins 2016 var veitt 100 milljónum kr. til ferðasjóðs Íþróttasambands Íslands. Markmið sjóðsins er að koma til móts við íþróttafélög vegna kostnaðar þeirra af ferðalögum innanlands, sérstaklega þeirra sem eiga um langan veg að fara til að taka þátt í viðurkenndum mótum.

Sóknaráætlanir landshluta

Sóknaráætlanir landshluta eru nýsköpun í íslenskrari stjórnsýslu og tilraunaverkefni sem unnið er í nánú samstarfi ríkis og sveitarfélaga. Forsögu sóknaráætlana landshluta má rekja til ársins 2011 þegar byrjað var að þróa hugmyndafræðina innan Stjórnarráðsins. Vorið 2012 var stýrihópur Stjórnarráðsins um byggðamál skipaður (þá undir heitinu stýrinet Stjórnarráðsins um sóknaráætlanir) og um haustið hófu allir átta landshlutarnir vinnu við gerð fyrstu sóknaráætlana og skipuðu samráðsvettvanga sem tóku þátt í þeirri vinnu. Landshlutarnir eru höfuðborgarsvæðið, Suðurnes, Vesturland, Vestfirðir, Norðurland vestra, Norðurland eystra, Austurland og Suðurland.

Sóknaráætlanir landshluta eru þróunaráætlanir sem fela í sér stöðumat, framtíðarsýn, markmið og aðgerðir til að ná þeim markmiðum. Forgangsröðun verkefna í hverjum landshluta byggist á sóknaráætlun hans. Þannig er fjármunum sem varið er til verkefna á sviði atvinnu-, byggða- og menningarmála ráðstafað af heimamönnum samkvæmt áherslum sem mótaðar hafa verið af breiðum hópi þeirra. Sóknaráætlunum er ætlað að stuðla að jákvæðri samfélagsþróun, treysta stöðir menningar og auka samkeppnishæfni hvers landshluta, sem og landsins alls. Markmiðið er jafnframt að einfalda samskipti ríkis og sveitarfélaga og tryggja gagnsæi við úthlutun og umsýslu opinberra fjármuna.

Aðferðafræði sóknaráætlana byggir á miklu samráði og samvinnu. Samvinna ríkis og sveitarfélaga fer fyrst og fremst fram í gegnum stýrihóp Stjórnarráðsins um byggðamál og landshlutasamtök sveitarfélaga. Samvinna ráðuneyta fer fram í gegnum stýrihópinn og samvinna sveitarfélaga og helstu haghafa í landshlutum fer fram í gegnum landshlutasamtök sveitarfélaga og samráðsvettvang þeirra um sóknaráætlanir.

Samkvæmt samningum um sóknaráætlanir landshluta renna framlög ríkisins annars vegar til uppbyggingarsjóða og hins vegar til áhersluverkefna. Hver landshluti ákveður skiptinguna en þó skal að lágmarki setja 55% framlags ríkisins til uppbyggingarsjóða. Uppbyggingarsjóðir eru samkeppnissjóðir sem hafa það hlutverk að styrkja menningar- og nýsköpunarverkefni, auk annarra verkefna sem falla að sóknaráætlun hvers landshluta. Úthlutunarnefnd fer fyrir hverjum sjóði, skipuð heimamönnum. Áhersluverkefni eru samningsbundin verkefni sem hafa beina skírskotun til sóknaráætlunar landshlutans og áherslna samráðsvettvangs. Áhersluverkefnin eru samþykkt af stjórn landshlutasamtakanna og þurfa að hljóta staðfestingu stýrihóps Stjórnarráðsins um byggðamál.

Framlag ríkisins til samninganna kemur frá tveimur ráðuneytum, atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti og mennta- og menningarmálaráðuneyti. Við skiptingu þeirra milli landshluta er notað reiknilíkan þar sem tekið er tillit til íbúafjölda, atvinnusóknarsvæða, atvinnuleysis, íbúapróunar, útsvars og fjarlægðar frá Reykjavík. Samningurinn við höfuðborgarsvæðið er frábrugðinn samningunum við aðra landshluta en þar er ekki sérstakur uppbyggingarsjóður og fjármagnið sem rennur til höfuðborgarsvæðisins er því talsvert lægra. Með sóknaráætlunarverkefninu var höfuðborgarsvæðið í fyrsta sinn markvisst tekið með í byggðapróunarverkefni og leiddi það meðal annars af sér að ný byggðaáætlun nær nú í fyrsta skipti til landsins alls.

Stýrihópur Stjórnarráðsins um byggðamál fer með eftirlit og umsýslu með samningum um sóknaráætlanir landshluta. Hópurinn er skipaður sérfræðingum úr öllum ráðuneytum og framkvæmdastjóra Sambands íslenskra sveitarfélaga. Áheyrnarfulltrúar eru frá landshlutasamtökum sveitarfélaga og Byggðastofnun. Hlutverk stýrihópsins er að auka og efla samhæfingu innan Stjórnarráðsins í málefnum sem snúa að byggðamálum og tryggja virkt samráð við sveitarstjórnarstigið í málaflokknum. Samkvæmt erindisbréfi vinnur stýrihópurinn út frá þeirri skilgreiningu að „byggðamál eru öll þau viðfangsefni sem hafa áhrif á lífsgæði og samkeppnishæfni landshluta, svo sem búsetu, atvinnu og nýsköpun. Þau snúa að eflingu samfélaga, félagsauðs, atvinnulífs, menntunar, menningar, velferðarmála, samgangna og fjarskipta.“

Í greinargerð stýrihópsins um framvindu samninga og ráðstöfun fjármuna árið 2015 (hér sem fylgirit) kemur meðal annars fram að á fyrsta starfsári uppbyggingarsjóðanna, árið 2015, bárust sjóðunum sjö samtals 1.120 umsóknir. Heildarupphæð umsókna var rúmlega 1,6 milljarður. Alls voru 606 verkefni styrkt, að upphæð 457 milljónir. Samkvæmt úthlutunarreglum er mótframlag styrkþega að lágmarki sama upphæð og veittur styrkur. Þannig má áætla að um 1 milljarður hafi runnið til verkefna uppbyggingarsjóða á árinu. Áhersluverkefni á landinu öllu voru 39 talsins og heildarframlag úr sóknaráætlunum til þeirra voru tæpar 222 milljónir, að ótöldu vinnuframlagi heimamanna.

Einn þáttur í starfi stýrihópsins snýr að því að samhæfa stefnur ráðuneyta er snerta byggðamál og vera ríkisstjórn til ráðgjafar í byggðamálum. Nýju lögin um byggðaáætlun og sóknaráætlanir kveða á um að í sóknaráætlunum landshluta skuli mælt fyrir um svæðisbundnar áherslur sem taki mið af meginmarkmiðum byggðaáætlunar. Núverandi sóknaráætlanir taka aðeins til afmarkaðra málaflokka en stefnt er að því að tengja fleiri málaflokka og viðfangsefni við sóknaráætlanir þannig að þær geti orðið farvegur fyrir samstarf ríkis og sveitarfélaga um framkvæmd byggðaáætlunar.

Leiðarljós sóknaráætlana hefur frá upphafi verið að efla og styrkja landshlutana og færa heimamönnum aukin völd og aukna ábyrgð á ráðstöfun fjármuna, enda þekkja þeir gleggst til aðstæðna. Landshlutasamtök sveitarfélaga eru almennt orðin öflugri og betur í stakk búin til að takast á við aukin verkefni.

Svæðisskipulag fyrir svæði sóknaráætlana

Í tengslum við gerð byggðaáætlunar vann Framtíðarsetur Íslands árið 2016 sviðsmyndagreiningar fyrir búsetuþróun á landinu fram til 2030. Að mati setursins sem byggir á spám sérfræðinga má gera ráð fyrir stóraukinni aðsókn ferðamanna til landsins næsta áratug og að flytja þurfi inn tugþúsundir starfsmanna til að anna þessari aukningu. Íslendingum gæti fjölgað á þessu tímabili um 120.000 manns, þar af á höfuðborgarsvæðinu um 85.000 manns. Þörf er á markvissum vinnubrögðum til þess að fást við þessa stórfelldu breytingu, að dreifa álagi um landið og tryggja öryggi landsmanna og ferðamanna. Ástand innanhéraðsvega að eftirsóttum stöðum ferðamanna er víða slæmt og óvanalegt fyrir erlenda ferðamenn auk þess sem þessir vegir eru mikilvægir í daglegu lífi fólks í dreifbýli. Gert er ráð fyrir endurbótum á innanhéraðsvegum í samgönguáætlun og á vegum Stjórnstöðvar ferðamála og Ferðamálastofu er unnið að

áætlun um stjórn og uppbyggingu ferðamannastaða fyrir árin 2017 og 2018. Mikilvægt er að samræming sé á milli viðhorfa sveitarstjórna, samgönguáætlunar og áætlunar um stjórn og uppbyggingu ferðamannastaða. Það sama gildir gagnvart meginæðum umferðar og raflína. Takmarkanir á flutningskerfi rafmagns hindra atvinnuuppbyggingu víða um land. Tryggja þarf næga raforku fyrir almenning og fyrirtæki í byggðum landsins, örugga raforkuflutninga og þrífösun rafmagns.

Almenningssamgöngur á landi hafa tekið miklum breytingum síðustu ár. Breytingarnar hafa mælst vel fyrir meðal almennings. Þörf er á að þróa þær þannig að þær nái betur út frá aðalleiðum og tengist innanlandsflugi.

Eftirsóknarvert er að sveitarfélög setji markmið og aðgerðir sóknaráætlana fram í svæðisskipulagi, þannig að þær tengist landnotkun, umferðarkerfi, almenningssamgöngum, orkuflutningum, ferðamannastöðum og þéttbýli og dreifbýli á hverju svæði sóknaráætlana.

Höfuðborgarstefna

Byggðastefna eins og hún hefur birst í byggðáætlunum hefur fram að þessu ekki náð til höfuðborgarsvæðisins. Með lögnum um byggðáætlun og sóknaráætlanir nr. 69/2015 varð m.a. sú breyting að byggðáætlun á að ná til landsins alls, þar með til höfuðborgarinnar og höfuðborgarsvæðisins. Reykjavík er höfuðborg landsins og mikilvægasta markaðs- og efnahagssvæði með nágrannabyggðunum sem gegnir mikilvægu hlutverki fyrir þróun byggða um land allt.

Höfuðborgarsvæðið er í samkeppni við borgarsvæði erlendis frekar en aðra íslenska landshluta um fólk og fyrirtæki og samkeppnishæfni landshlutans er þannig mikilvæg fyrir aðra hluta landsins. Staða og hlutverk höfuðborgarinnar fyrir aðrar byggðir landsins þurfa að vera skýr í byggðastefnu stjórnvalda og mótast af ábyrgð og skilningi eins og stefna þeirra fyrir aðra landshluta. Mótun slíkrar höfuðborgarstefnu krefst undirbúnings, samráðs og samstöðu og brýnt er að breið þátttaka takist um það verk.

Samkeppnisstaða og samkeppnishæfni höfuðborgarsvæðisins eru mikilvægir þættir fyrir svæðið sjálft og aðra landshluta. Upplýsingar um þróun þess í samanburði við önnur norræn og evrópsk borgarsvæði er mikilvæg forsenda fyrir stefnumótun svæðisins sjálfs, fyrir höfuðborgarstefnu og fyrir þróun slíkrar stefnumótunar. Til þess þarf upplýsingar um þróun höfuðborgarsvæðisins sem eru sambærilegar við þær sem unnar eru fyrir erlend borgarsvæði.

Upplýsingar um borgarsvæði

Þróun borgarsvæða byggist á breytilegum forsendum sem þarf að fylgjast með. Sem dæmi hafa stórborgir ýtt frá sér hefðbundinni starfsemi vöruhafna til þess að nýta hafnarsvæðin á vænlegri hátt fyrir þróun borganna, seilst er eftir þekkingarstarfsemi og sérhæfðri starfsemi sem byggist á sérstæðu umhverfi og svipmóti hafnasvæðanna. Tengslanet borga og starfsemi borga eru mikilvægur þróunarþáttur en síbreytilegur og aðbúnaður borgarbúa, lífshættir og þjónusta við þá. Víðtækar rannsóknir eru stundaðar á þessu sviði, upplýsingasöfnun og úrvinnsla s.s. á vegum norrænu byggðarannsóknastofnunarinnar Nordregio og evrópska rannsóknasamstarfsins ESPON. Mikilvægt er að stofnunum ríkis og höfuðborgar verði fært að bera saman þróun og þróunaráherslur erlendra borgarsvæða og höfuðborgarsvæðisins og nýta norrænt og evrópskt samstarf þar sem þekkingu er að finna.

Byggðarannsóknir og byggðastefna

Mikilvægt er að efla samstarf opinberra stofnana og háskóla um gagnasöfnun um byggðapróun. Hagstofa Íslands og ýmsir aðrir opinberar aðilar safna svæðisbundnum upplýsingum um einstaklinga, fyrirtæki og sveitarfélög. Byggðastofnun fylgist lögum samkvæmt með byggðapróun og helstu áhrifaþáttum hennar með úrvinnslu opinberra gagna og eigin gagnasöfnun. Ísland er virkur þátttakandi í Nordregio, norræni rannsóknastofnun á sviði byggða- og skipulagsmála. Hlutverk stofnunarinnar er að vera hlekkur á milli rannsókna og stefnumótunar, auka þekkingu og hæfni á sviðum sem eru mikilvæg fyrir sjálfbæra byggðapróun og skipulag. Jafnframt tekur Byggðastofnun fyrir hönd íslenska ríkisins þátt í evrópsku ESPON-áætluninni um þverfaglegar byggðarannsóknir.

Leggja þarf meiri vinnu í rannsóknir á búferlaflutningum enda mikilvægt að afla vitneskju um ástæður þess hvar fólk velur sér búsetu. Þessi vitneskja gæti líka svarað spurningunni um það hvað byggðir geta gert til þess að ungt fólk snúi heim aftur. Um lýsingu á aðstæðum sem taldar eru áhrifamiklar fyrir búferlaflutninga, efnahagsþróun má sjá í fylgiriti byggðáætlunar, Stöðugreining 2017. Efling byggðarannsókna er mikilvæg fyrir stefnumótun sem byggist á raunsönnum upplýsingum m.a. til þess að afla haldbetri þekkingar á áhrifavöldum búsetuþróunar.